

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven

26e jaargang, nr. 102

juli 1996

Redactie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

Redactie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 0499 - 575245

Abonnementen, losse nummers:

In 1996 bedraagt de abonnementsprijs f 25,-- per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, na ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 6,25

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Oostelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

INHOUD

I.	Een nieuwe behuizing voor het Streekarchief	116
	boekaankondiging: 'Monumenten in Veldhoven'	121
II.	De identiteit van Oirschot door J. Lijten	123
III.	Het verzet en de binnenlandse strijdkrachten in Veldhoven bij de bevrijding, september 1944 door prof. ir. A.J. Pekelharing (vervolg)	137
	Genealogische Dag Brabant	152
IV.	Kempische curiosa 35 Meten met twee maten door J. Lijten	153
V.	De familie Teurlinx en hun stoelen- en wieldraaiersambacht door H. Teurlinx	155

I. EEN NIEUWE BEHUIZING VOOR HET STREEKARCHIEF

Na een periode van bijna 35 jaar heeft het streekarchief Regio Eindhoven, rayondepot Oirschot het pand aan de Torenstraat 1 (in de volksmond nog steeds het 'oude kantongerecht' geheten) verlaten en het pand Koestraat 2 eveneens in Oirschot betrokken.

Het Streekarchivariaat Noord Kempenland werd opgericht op 1 november 1961 en aanvankelijk verrichtte de streekarchivaris zijn werkzaamheden afwisselend in de drie aangesloten gemeenten Oirschot, Best en Veldhoven, terwijl in het voormalige kantongerechtsgebouw een archiefruimte werd ingericht. In 1963 kreeg hij in hetzelfde gebouw de beschikking over een kamer, waarin ook enkele gemeentelijke diensten waren ondergebracht. De dienst groeide in de loop der jaren en de archieven van de drie deelnemende gemeenten werden in het depot in het kantongerechtsgebouw gecentraliseerd. Nadat de gemeentesecretarie in 1981 het nieuwe Oirschotse gemeentehuis in gebruik had genomen, kwam (bijna) het hele gebouw aan het streekarchief. Vanaf 1982 werd het Streekarchivariaat Noord Kempenland opgeheven en ging de dienst op in het Streekarchief Zuid Oost Brabant.

Na verloop van jaren was echter de beschikbare ruimte voor de bewaring van de archieven opnieuw te klein en de explosieve groei van het aantal bezoekers in de jaren tachtig noopte bovendien regelmatig tot allerlei kunstgrepen om die bezoekers een plaats te geven. Twee peilers van de archiefdienst, een goede bewaring van de archieven en de dienstverlening kwamen derhalve in het gedrang.

Inmiddels was er binnen het Samenwerkingsverband Regio Eindhoven-Kempenland (waartoe het streekarchief sinds 1989 behoorde) een discussie op gang gekomen over al dan niet centraliseren met de hoofdvestiging van de dienst in Eindhoven. Nog steeds is hierover geen besluit genomen. Mede vanwege de geplande samenvoeging van de gemeenten Oirschot en Oost-West-Middelbeers per 1-1-1997 heeft de gemeente Oirschot meer ruimte nodig om de ambtenaren uit beide gemeenten te huisvesten. Hiervoor kwam o.a. het gebouw van het streekarchief, gelegen naast het gemeentehuis en eigendom van de gemeente, in aanmerking. Dit betekende dat het streekarchief de huur van het 'kantongerecht' werd opgezegd en op korte termijn naar vervangende huisvesting uitgekeken moest worden.

Deze werd in de Koestraat te Oirschot gevonden. Het voormalige LEBRO-gebouw, voorheen o.a. een meubeltoonzaal, zou middels enige aanpassingen geschikt gemaakt kunnen worden. Nadat een principe-overeenkomst met de eigenaar was gesloten, stemde in november 1995 ook de Regioraad van het Samenwerkingsverband Regio Eindhoven in met de verhuizing en de daarbij horende investeringen om het pand aan te passen.

Eind februari jl. begonnen de werkzaamheden, terwijl inmiddels ook begonnen was met de voorbereiding van de verhuizing van de ca. 700 m' archivalia, boeken, restauratieapparatuur en kantoorinventaris. In het archiefdepot kwam ruimte om

*Tijdens de verhuizing: rolcontainers met archiefdozen
(foto J. Suijkerhuijk)*

ca. 1000 m' archivalia op te bergen en in de studiezaal kwamen 20 bezoekersplaatsen met een aparte hoek voor de vrijwilligers en een koffiehok.

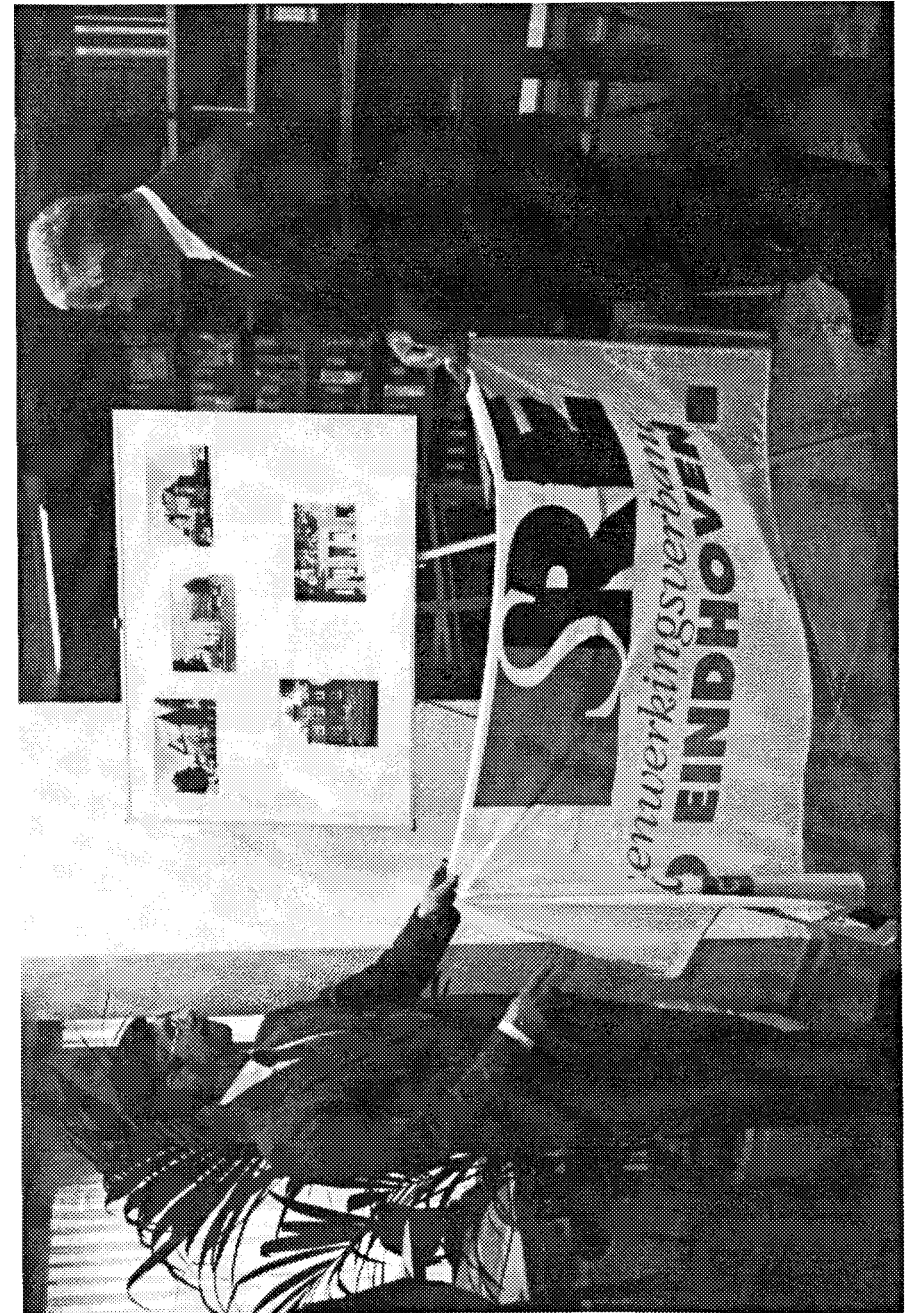
Op 22 april reden de verhuishagens voor om alles naar de nieuwe lokatie over te brengen. In deze week was de studiezaal uiteraard voor het publiek gesloten. De verhuizing nam slechts drie dagen in beslag en per 1 mei kon de studiezaal in de nieuwe huisvesting voor de bezoekers opengesteld worden.

Op 30 mei vond de officiële opening plaats. De heer E.G. de Moor, lid van het Dagelijks Bestuur van het Samenwerkingsverband Regio Eindhoven en portefeuillehouder voor o.a. het Streekarchief, onthulde een fotocollage, waarop de lokaties staan afgebeeld, waar de archieven van de gemeenten Best, Oirschot en Veldhoven sinds de start van het streekarchivariaat waren ondergebracht. Allereerst de respectievelijke gemeentehuizen (situatie 1961), vandaar in de daarop volgende jaren naar de Torenstraat 1 en vervolgens naar Koestraat 2.

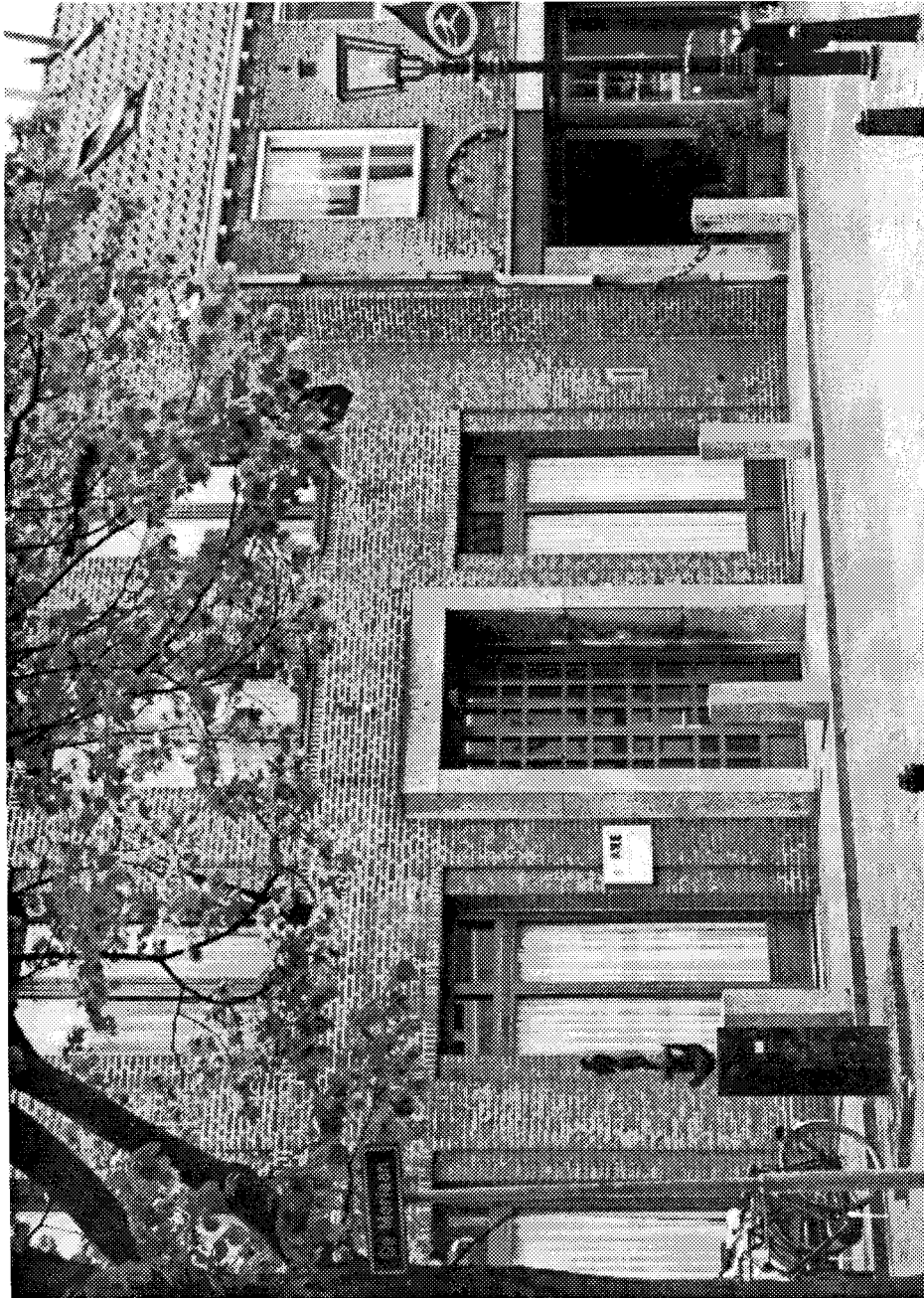
Voor het publiek was op zaterdag 1 juni een Open Dag georganiseerd. Ca. 350 belangstellenden hebben die dag kennis gemaakt met de nieuwe huisvesting. Men kon een kijkje nemen in het archiefdepot, er werden demonstraties gegeven in archiefrestauratie en een selectie van de archivalia werd ten toongesteld.

De reacties van met name de bezoekers zijn zeer positief. Ten opzichte van de oude lokatie zijn vooral de omstandigheden waarin de archivalia bewaard moeten worden en waarin de bezoekers hun onderzoek verrichten sterk verbeterd. Met de ingebruikname van het nieuwe pand zijn daarmee de twee grootste knelpunten van de oude lokatie opgelost.

* In Campinia nr. 44, januari 1982 heeft H. Mijland de oprichting van het Streekarchivariaat Noord Kempenland beschreven. W. Visser ging in datzelfde nummer in op de oprichting van het Streekarchief Zuid-Oost Brabant.

E.G. de Moor (rechts) verricht de openingshandeling, geassisteerd door streekarchivaris tnr A. Spijkers. (foto P Stawinski)

Streekarchief Regio Eindhoven, rayondepot Oirschot
(foto J. Suijkerbutjk)

*** 75 jaar Veldhoven

1921/1996 ***

'MONUMENTEN IN VELDHOVEN': ACHTERGRONDEN EN BIJZONDERHEDEN

Medio september aanstaande verschijnt een boekwerkje met 25 beschrijvingen van onderwerpen, die elk een bepaald aspect van het monumentaal/cultuurhistorisch erfgoed van Veldhoven voorstellen. De onderwerpen gaan onder andere over gebouwen, grafheuvels, kleine monumenten, natuurlijke monumenten, zandwallen, pleinen enz.

Als een rode draad lopen door de tekst kernachtig samengevatte omschrijvingen van wettelijke regels en beleidsmatige uitgangspunten en doelstellingen die allen te maken hebben met de bescherming van en de omgang met monumenten.

Door gebruik te maken van de plattegrond op de achterflap, is het boekje geschikt om zelf een kijkje te nemen bij een object waar uw belangstelling naar uitgaat. Het kan ook voor toeristische/recreatieve doeleinden worden aangewend.

De tekst is opgesteld door Jacq. Bijnen en de schetstekeningen, die het boekje verlichten, zijn van beeldend kunstenaar Gerrit Sol.

Het boek, formaat 148x210 mm, 80 pagina's, 29 foto's en 18 schetsen, verschijnt als deel 7 in de reeks 'Cultuurhistorische Verkenningen in de gemeente Veldhoven'. De omslag in full colour, met op de achterzijde een uitvouwbaar kaart van Veldhoven, waarop aangegeven de plaatsen van de bezienswaardigheden die in de tekst worden besproken. Het boekwerkje is verkrijgbaar à f 12,50 bij Boekhandel Verhagen, Provincialeweg 64 en City Centrum, Pleintjes 64, te Veldhoven.

Toezending is mogelijk na overmaking van f 17,50 (dit is inclusief f 5,- verzendkosten) op giro 728050 t.n.v. Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven (o.v.v. monumenten).

Cultuurhistorische Verkenningen in de gemeente Veldhoven, is een reeks artikelen/rapporten rakende de historie en de cultuurhistorie van de gemeente Veldhoven. (Registratie: ISSN: 0928-8198;..) (SHEV-reeks II).

Verschenen:

- nr. 1 *Archeologische verkenning van het laatmiddeleeuws kerkgebouw te Wintelre*. 1989. -20 p.; geïll.; ISSN: 0928-8198;1.
- nr. 2 *in minute opgemaakt, is verleden...!': Schets over het notariaat in Veldhoven van verleden naar heden*. 1991. -8 p.; geïll.; ISSN: 0928-8198;2.
- nr. 3 *Veldhoven 70*. 1992. -20 p.; geïll.; ISSN: 0928-8198;3.

- nr. 4 *De standerdmolen van Oerle: archeologische verkenningen en historische bijzonderheden.*
1993. -66p.; gen; ISSN: 0928-8198;4; ISBN: 90-800104-6-4.
- nr. 5 *'De Oude Kerkhof' in d'Ekker te Veldhoven: een archeologische verkenning.*
1994. -40 p.; geïll.; ISSN 0928-8198;5; ISBN: 90-800104-7-2.
- nr. 6 *Veldhoven 50 jaar vrij: 18 september 1944/1994.*
1994. -20 p.; geïll.; ISSN: 0928-8198;6; ISBN 90-800104-8-0.
- nr. 7 *Monumenten in Veldhoven: achtergronden en bijzonderheden.*
1996. -80 p.; geïll.; ISSN; 0928-8198;7; ISBN: 90-800104-9-9.

II. DE IDENTITEIT VAN OIRSCHOT

door J. Lijten

Bij het afscheid van professor H. v.d. Eerenbeemt als hoogleraar aan de K.U.B. werd een congres gehouden over geschiedenis en identiteit¹). Enkele weken daarvoor had professor R. Lubbers aan dezelfde universiteit zijn inaugurale rede gehouden, waarin hij betoogde, dat de huidige tijd wordt gekenmerkt door 'globalisering', zodat heel de wereld als het ware een groot dorp wordt 'global village', waarin men alles van elkaar weet en waarin door wederzijdse beïnvloeding van culturen steeds meer eenvormigheid optreedt 'global culture', wat leidt tot oppervlakkigheid en waardoor de afzonderlijke personen en kleinere gemeenschappen steeds meer hun eigenheid, identiteit, verliezen²).

Voor identiteit - of liever identiteitsbesef³) - is het immers belangrijk, dat men zich afzet tegen bedreiging van het eigene van buitenaf⁴).

In het wereldwijde dorp 'global village', waarin wij wonen, gaat men zich juist door die globaliteit bedreigd voelen. Het proces van globalisering schept dus problemen bij het vinden van de eigen identiteit. Ook in de globaliserende geschiedschrijving herkent de mens de geschiedenis van zijn eigen omgeving niet meer, zodat de belangstelling voor geschiedenis angstwekkend terugloopt. Naar analogie van de Annales-school deed professor H. v.d. Eerenbeemt daarom een beroep op het bestuderen van de kleinere entiteiten, omdat men alleen door beperking van het werkterrein de lawine van informatie kan beheersen en verwerken, zodat men een dieper inzicht krijgt in de ondergrond van historische gebeurtenissen, waardoor hopelijk de belangstelling zal herlevens).

Het zal u niet verwonderen, dat wij ons door dit congres gesterkt voelden in onze opzet, om ons te concentreren op de geschiedenis van Oirschot. In die geest daarom in dit artikel enkele punten, waarin het identiteitsbesef van Oirschot op een duidelijke manier tot uiting komt. Wij vonden in de stof van het congres verscheidene aanknopingspunten.

Het middeleeuwse stedelijke identiteitsbesef toonde zich onder andere in verschillende bouwwerken zoals stadswallen en -poorten, stadhuis met pui en klokketoren (belfort) en stadsklok⁶).

Oirschot had natuurlijk geen wallen en poorten. Het heeft zich daar altijd principieel tegen verzet. Het kon ook niet anders, want het enorm uitgestrekte gebied van het bewoonde Oirschot was nooit helemaal te omwallen en een omwalling van de kern-alleen zou in oorlogsomstandigheden vijandelijke legers hebben aange trokken en daardoor verwoestend geweest zijn voor de bewoning buiten de kern. Oirschot was principieel **dorp** en zette zich af tegen de stad, met name Den Bosch en later in mindere mate Eindhoven. Oirschot beschouwde de steden, die ontstonden toen Oirschot al meer dan duizend jaar agrarisch kerndorp was, als parvenu's en uitbuiters.

Bij de bouw echter van het **raadhuus** in 1513 liet Oirschot duidelijk uitkomen, dat

dit gebouw een waardige representatie diende te zijn van de gemeenschap. Het moest 'schoen ende verheven' zijn, wat het nog steeds is⁷). Reeds jaren had Oirschot uitgezien naar de mogelijkheid om een raadhuis te bouwen⁸). Dat de opdracht voor de bouw werd gegeven kort na het gereedkomen van de Sint-Petruskerk, wijst er wel op, dat men er erg op stond om met dit bouwwerk te imponeren. Oirschot nam daarmee een voorsprong op steden als Eindhoven en Helmond, die pas lang daarna een eigen raadhuis bouwden⁹).

Bouwkundig onderzoek doet vermoeden, dat de doorgang naar de kerk tussen het raadhuis en het daarvoor staande huis zo nauw was, dat men geen pui kon toevoegen. Dit zal pas gebeurd zijn, nadat in 1623 dat huis met de andere, op het tegenwoordige marktplein staande huizen, was afgebrand. Om toen de pui midden voor het raadhuis te krijgen moest de doorgang naar de overwelfde benedenverdieping schuin lopen. De gemeentelijke afkondigingen, die voordien werden gedaan onder de 'gebodenlinde', werden van die tijd af, zoals in grotere steden, bekend gemaakt vanaf de pui van het raadhuis.

Een **belfort** heeft het Oirschotse raadhuis nooit gekend. Wel werd in 1692 een klein klokketorentje met daarop een ooievaarsnest geplaatst¹¹), omdat in geval van brand dit kleine klokje veel sneller geluid kon worden dan de brandklok, waarvoor men meer dan vijftien meter hoog in de kerktoren moest klimmen.

De majestueuze **kerktoren** van Oirschot, met zijn oorspronkelijke spits bijna 90 meter hoog, vervulde echter de rol van de stedelijke belforten. Toen na de bouw van koor en dwarsschepen het herstel van het afgebrande kerkship niet tot een goed einde gebracht kon worden, had het dorpsbestuur door een aparte belasting de bouw van schip en toren gefinancierd, zodat de toren gelijk de stedelijke belforten als een metafoor van Oirschot beschouwd kon worden¹²).

De veelvuldige reparaties aan de toren in de loop der eeuwen waren dan ook vooral zaken van het dorpsbestuur. Zo verkreeg Oirschot in 1628 een octrooi van de Raad van Brabant, om uit de verkochte gemeyntegronden de wederopbouw van de afgebrande torenspits te betalen¹³). In 1755 leende het dorpsbestuur 1800 gulden voor 'de opbouw van den toren'¹⁴). Ook het gieten en hergieten van de **klokken** was voor rekening van het dorp. Zo werden in de jaren rond 1697 door mr. Alexius Julius voor rekening van het dorpsbestuur 4 nieuwe klokken gegoten en 2 kleine klokken 'groter gegoten'¹⁵), en sloot Oirschot in 1750 een accoord met Johannes Beemer 'canongietter en loopemaker te Mechelen' om de grote gebarsten klok te vergieten⁶).

Zoals de stedelijke identiteit zich uit in zijn ruimtelijke ordening¹⁷) kenmerkt Oirschot zich op de eerste plaats door zijn kerk en raadhuis, maar daarnaast heeft Oirschot de gelegenheid van grote branden aangegrepen, om in 1566 en 1623 ter vervanging van het vrij kleine Vrijthof het grote marktveld te creëren¹⁸), dat nog steeds als beeld van een gezellige dorpsruimte wordt ervaren door duizenden toeristen, die er graag op de vele terrasjes neerstrijken.

Als agrarisch centrum had Oirschot vanouds een **weekmarkt**, waarschijnlijk reeds voor de tijd, dat voor dergelijke markten octrooien werden verleend, want als daarover na 1648 moeilijkheden oprijzen, blijkt er in Oirschot noch van een octrooi noch van een te betalen cijns voor de weekmarkt iets bekend te zijn en moet Oirschot terugvallen op een oud jaarboek en op getuigenverklaringen van

inwoners van de buurtdorpen om het recht op die vanouds bestaande markt te bewijzen.

Met name bij de verdediging van dit marktrecht heeft Oirschot de tegenwerking ondervonden van Den Bosch, dat trachtte om het enige handelscentrum van de Meierij te worden. In een brief vanuit Oirschot in 1659 naar zijn agent in Den Haag gestuurd, werd dit aldus verwoord: 'Wij geloven seer well dat dye van Den Bosch ons tegen syn geweest, dye altyt de gheheele Meierye in't generael ende yedere vryheyte ende dorpe in't particulier hebben getracht hun prouffijt te verhinderen'¹⁹).

Ook drie **jaarmarkten** van Oirschot waren van onbekende ouderdom, want van de vier in 1615 gehouden jaarmarkten bestond alleen een octrooi voor de jaarmarkt na Beloken Pasen, dat verleend werd in 1524, welke markt bijna een eeuw nadien nog steeds 'de nyeuwe merckt' genoemd werd, zodat de drie andere van oudere datum moeten zijne).

Deze jaarmarkten moeten grote indruk gemaakt hebben op de inwoners van de buurtdorpen blijkens een verklaring van oude tot zeer oude inwoners van Vessem ten overstaan van hun schepenen in 1615, die getuigen, dat deze jaarmarkten altijd vrije jaarmarkten geweest zijn, waar 'op behoirlycke tollende ende andere ongelden' allerlei zaken ter markt gebracht werden zoals linnen ende wullen laecken, yserwerck, schoenen, hoeyen, messen, naelden ende alderhande cramerye soo in bedeckte als onbedeckte craemen, oyck alderhande beesten, granen, gaeren, vlas ende andere comenscappe'. Verder wordt nog gememoreerd, 'dat dye van Shertogenbossche met henne waeren oyck aldaer ghemeynlyck seer sterck plaechten te frequenteren, als zy nu oyck noch zyn doende soo well als andere cooplieden van buyten als binnen Brabant gesete'. Tevens komt naar voren, dat Oirschot een belangrijk agrarisch centrum was in de verklaring, 'dat binnen der vryheyte altyt zyn geëxerceert geweest alderhande ambachten als linnen ende wullen laecken te weven ende te bereyden, schoen te maecken, cleermaecken, coeper te slaen ende alderhande manufactueren ende vettewaryen sonder beleyde van yemanden'²¹).

Deze jaarmarkten moeten zo druk geweest zijn, dat in de veertiende eeuw moest worden uitgeweken naar een paar percelen 'groet merckstad ende cleyn merckstad gelegen after Willems van Lille, daer die marckte pleget te wesen'²²). Zestig jaar later was de markt al zo teruggelopen, dat men niet meer naar deze percelen hoefde uit te wijken blijkens de notitie bij genoemde percelen 'daer die merckte **plach** te wesen'²³).

Van de weekmarkt, die in de negentiende eeuw erg is teruggelopen, schrijft van der Aa in 1846 nog: '... die voorheen zeer beroemd was vanwege de menigte boter, welke hier ter markt kwam, wijl Oirschot alleen het privilegie van eene gezworen waag plagt te hebben, en al de boter van de omgelegene dorpen hier ter waag moest gebracht worden'²⁴).

Het meest eigene van een vrijheid is echter haar **eigen-recht**. Oirschot heeft zich steeds zeer zelfbewust gedragen in het handhaven en ontwikkelen van dit eigenrechts-systeem en het gedurende vele eeuwen met volle inzet verdedigd en moeten verdedigen.

Op het gebied van het eigen-recht heersen echter nog hardnekkige misverstanden.

Zo spreekt men doorlopend van 'stadsrecht', terwijl 'stad' in Brabant geen juridisch maar een militair begrip is. Steden worden doorgaans wel genoemd vóór vrijheden, maar dat is niet omdat zij een hoger rechtssysteem hebben maar vanwege hun militaire en economische belangrijkheid. Wanneer de hertog het recht van Den Bosch verleent aan Oisterwijk, Eindhoven, Sint-Oedenrode en Waalwijk, spreekt hij dan ook nergens over 'stadsrecht' maar steeds over 'vrijheid' en 'vrijheidsreche'²⁵). Het is toch van de gekke, dat historici van vele eeuwen later beter menen te weten, wat de hertog doet, dan hijzelf.

Bovendien wordt telkens gesuggereerd, dat vrijheidsrecht dat door de hertog verleend wordt, hoger zou staan dan eigen-ontwikkeld vrijheidsrecht, dat niet geleend hoefde te worden. Het is natuurlijk juist andersom. Dorpen en steden die vrij snel uitbreidden, konden hun rechtssysteem niet snel genoeg ontwikkelen en vroegen daarom een meer ontwikkeld rechtssysteem te mogen overnemen, dat zich dan overigens op eigen wijze verder ontwikkelde.

Oirschot had zeer vroeg, vóór de andere plaatsen van de Meierij, een hoogontwikkeld rechtssysteem, zoals blijkt uit de redactie van het gewoonterecht van 3 februari 1283, waarin een successierecht geformuleerd wordt, dat beter beantwoordt aan het gevoel voor billijkheid dan het huidige Nederlandse successierecht²⁶).

Wij moeten daarbij bedenken, dat gewoonterecht slechts werd opgeschreven, wanneer bijzondere omstandigheden dat wenselijk maakten of wanneer daar uitdrukkelijk om gevraagd werd. Zo zijn er door de Oirschotse schepenen, met name over het erfrecht, meerdere uitspraken gedaan op verzoek van inwoners²⁷).

Daarentegen hebben we nooit enige optekening gevonden van het Oirschotse zoenrecht, hoewel er over de periode 1463 - 1639 toch 115 zoen-accorden wegens doodslag bewaard zijn gebleven²⁸).

Benoeming van schepenen

Vele malen werd gewoonterecht schriftelijk vastgelegd, nadat er moeilijkheden waren ontstaan. Zo was het tot ver in de veertiende eeuw gewoonte, dat de aftredende schepenen zichzelf lieten herbenoemen. Daarover ontstonden blijkbaar bezwaren bij personen in de subtop, die ook voor het schepenamtb in aanmerking meenden te komen. De zaak werd geregeld bij akte van hertogin Johanna in 1378²⁹). De regeling in de akte van de hertogin zal echter niet volledig zijn. Daarin wordt alleen gezegd, dat de aftredende schepenen de nieuwe voorstellen en zelf in het opvolgende jaar gezworenen zullen zijn. Uit de feitelijke gang van zaken nadien blijkt echter, dat de afgetreden schepenen ook in het tweede volgende jaar niet herbenoemd werden maar de functie van raadsliden vervulden. Ook blijkt uit de latere praktijk, dat **de voordracht door de aftredende schepenen voor de kwartierschout bindend** was. Wij concluderen daarom, dat Oirschot de zaak zelf geregeld had en enkel pro forma de afspraak in de akte van hertogin Johanna - gedeeltelijk - had laten vastleggen³⁰).

Er is o.a een geval bekend, waarin de kwartierschout in 1630 een der voorgedragen schepenen niet wilde benoemen. Oirschot ging hiertegen in beroep bij de Raad van Brabant, waar de kwartierschout in het ongelijk werd gesteld³¹).

In tegenstelling tot Den Bosch en andere plaatsen in de Meierij, waar de schepenen op- en aftraden per 1 oktober, zijn de Oirschotse schepenen tot 1540 benoemd

en beëdigd op Kerstavond (24 december), terwijl zij in afwijking van de Meierij ook Kerststijl gebruikten. Vanaf 1540 had de benoeming en beëdiging plaats op Oudejaarsdag, vermoedelijk in onderling afspraak met de schout. We vonden deze overgang aldus aangetekend: 'Opten jairsavont in profesto Circumcisionis Domini nostri anno veertich is dit prothocolle begonnen ende opten zelve avond omtrent den middaige zijn tot scepenen geordineert, dewelck men altijt tot nu toe opten Korsavont plach te ordineren ... (volgen de namen der schepenen)³²).

Noch met de hertog noch met de plaatselijke halfheer zijn daarover bijzondere moeilijkheden geweest, ook niet in de tijd dat de plaatselijke halfheer tevens de hertogelijke helft der heerlijkheid in pand had - van 1559 tot 1618 - behalve met Hendrik II, 1587 - 1591, en na 1607 met Floris.

Hendrik II van Merode was zelfs in de ogen van zijn eigen zuster een psychopaat. Na de dood van zijn broer, Ricalt VI, meende hij als despoot te kunnen optreden. Naar aanleiding daarvan heeft Oirschot vele aspecten van zijn gewoonterecht in meerdere akten laten vastleggen³³).

Herman Stockelmans en Everaerd in't Ekerschot, door de regenten daartoe aangewezen, begaven zich naar 's-Hertogenbosch, waar zij ten overstaan van de schepenen dier stad zes inwoners van Den Bosch, die in Oirschot waren geboren, daar lang gewoond hadden en goed op de hoogte waren van de gebruiken aldaar - onder wie twee oud-schepenen, een oud-achtman en een oud-vorster - een reeks interrogatoriën voorlegden, die zij 'by manieren van turbe ende collegiegewijse' onder ede beantwoordden, hetgeen werd vastgelegd in een Bossche schepenakte d.d. 1589.06.14³⁴).

Dezelfde interrogatoriën werden door hen voorgelegd aan vijf bejaarde regenten en oud-regenten in Oirschot en de beantwoording 'by manieren van turbe ende collegiegewijse' onder de eed, die zij bij de aanvaarding van hun functie hadden afgelegd, werd opgetekend in een Oirschotse schepenakte d.d. 1589.07.03³⁵).

Naast de beantwoording van de gestelde vragen werden door enkele oud-regenten nog tekenende bijzonderheden toegevoegd. Zo verklaarde Nicolaas Jan Goossens, schepen en president-schepen vanaf 1560, dat jonker Charles van Vlierden als schout van de (alleen-)heer twee- of drieëntwintig jaar geleden enige nieuwe schepenen heeft willen presenteren 'nae den appetyt van den heere van Oirschot en den zijnen', wat door de aftredende schepenen werd geweigerd, en dat hij de door hen voorgedragen personen ook heeft beëdigd en verder 'wel gehoord hebbende, dat oude liede alhier onder eedt wesende dicwils verclaert hebben ende begeert, dat men doch de oude costuymen van Oirschot ende heircomen soude onderhouden ende welle bewaeren, **want de stadt van Den Bossche gaesser een tonne schats omme, dat sy alsulcken privilegiën ende gerechticheyt waere hebbende als de vryheyt van Oirschot'**.

Peter Henrickszoon van den Schoot, sedert 1547 tot dan om beurten schepen, gezworene en raadsman, verklaarde, dat 'joncker Charles van Vlierden, schouteth tot Oirschot, over sekere geleden jaeren onbegrepen de drye stoelen, kerck- ende heyligegeestmeesteren der voorscreven vryheyt ten huysse Aert Peters de Cort heeft doen vergaederen, versueckende diverse breucken ende penen in't jaerkeurboeck voorscreven gestelt ende geordineert, vermeerderd te hebben, ende dat die voorscreven drye stoelen, kerck- ende heyligegeestmeesteren den selven schouteth te dier tyt uuyt henne vergaedinghe hebben doen vertrecken ende daerna

alle syne petitiën ende aengeven eendrachtelyck affgeslaegen, henlieden refererende ende houdende nae den inhoudt van den jaerkeurboeck voorscreven ende den penen by henlieden ende henne voorsaeten onder denselven eedt geweest synde daerinne geordineert, waeromme de voorscreven van Vlierden veel ende dicwils daertegen murmureerden, hem vermetende anders daertegens te doen oft willen coemen, dan heeft ter contrariën nyet gecomen oft geweten, maer hem tevreden moeten houden metten ouden gestelden penen in den jaerkeurboeck voorscreven begrepen'.

Beide turbeverklaringen werden voorgelegd aan de Raad van Brabant te Brussel, om daarop hun zienswijze te geven aan de hand van 11 daarover gestelde vragen. Het antwoord is gedateerd 1589.10.30³⁶).

Wij vatten de zienswijze van de Raad van Brabant op deze 11 vragen voor u samen:

1. De aftredende schepenen dragen hun opvolgers voor, die de heer zonder verandering heeft te beëdigen.
2. De regenten beslissen over inkomsten en uitgaven van de gemeenschap en horen de rekeningen af. De heer heeft daarbij niet meer inspraak dan een andere inwoner.
3. De regenten stellen de keuren en boeten vast.
4. De heer kan geen keuren vaststellen op eigen gezag en geen boeten innen zonder vonnis van schepenen.
5. De heer kan niemand vrijstellen van het betalen van belasting.
6. De heer moet belasting betalen gelijk andere inwoners.
7. De heer mag de gemeente geen lasten opleggen op eigen gezag.
8. De heer mag geschikte officieren en dienaars aanstellen, maar de gemeente mag in beroep gaan, als hij ongeschikte zou aanstellen.
9. De heer mag zijn schout en vorsters niet verbieden om besluiten en vonnissen van de schepenen uit te voeren.
10. De heer moet de gewone rechtsdagen onderhouden.
11. Op basis van deze turbeverklaringen kan men bevestiging van het gewoonterecht verkrijgen.

Toch begaven de twee aangewezenen zich nog naar Eindhoven, waar zij ten overstaan van de schepenen dier stad drie personen ondervroegen aangaande de benoeming der schepenen in Oirschot. Het waren Aert Wernaerts van der Straten (58), die dertig jaar lang regent geweest was in Oirschot en nu luitenant-drossaard van Cranendonk en Eindhoven, Adam Quackelaer (77), die 28 jaar stadhouder geweest was van kwartierschout jonker Johan Coenen en secretaris van Eersel, en Willem Henrick Gevaerts van Ostayen (48), vroeger schepen en H.Geestmeester in Oirschot en nu schepen in Vessem, wiens vader en grootvader ook schepen in Oirschot geweest waren. Hun verklaring d.d. 1589.12.16 komt geheel overeen met de voorgaande³⁷).

Ook de zuster van Hendrik II, Maria van Merode, die in het winterseizoen dikwijls in Den Bosch verbleef, zal benaderd zijn om een verklaring over het Oirschotse gewoonterecht. De akte voor schepenen van 's-Hertogenbosch d.d. 1590.02.21 met het stadszegel ad legata formuleert de verklaring als van haarzelf uitgaande.

In de akte wordt echter uitdrukkelijk verwezen naar de verklaring d.d. 1589.06.14, waarvan ook meerdere passages letterlijk zijn overgenomen. Wij menen daarom, dat Maria van Merode benaderd is van Oirschotse zijde, maar dat men dit beleefdheidshalve ten opzichte van een persoon, die deel had in het heerlijkheidsrecht van Oirschot, niet heeft vermeld. Aan het einde van haar verklaring, die dezelfde inhoud heeft als de eerder besprokene, belooft Maria uit naam van haarzelf en haar opvolgers dit gewoonterecht van Oirschot altijd te zullen respecteren³⁸).

Hendrik II van Merode stierf in 1591 en werd opgevolgd door Maria, enig overlevend kind van Ricalt V. Zij was zeer geliefd in Oirschot en veroorzaakte geen moeilijkheden. Dat werd anders, toen zij trouwde met Floris van Merode-Rummen, die na haar vroege dood in 1607 opvolgde en het Oirschot zo moeilijk maakte, dat men de enorme som van 6000 gulden bijeenbracht, zodat de hertog in 1614 zijn verpande helft van de heerlijkheid kon lossen³⁹).

Oirschot te hoofde

Gemakshalve gaat men er dikwijls vanuit, dat alle plaatsen in de Meierij te hoofde gingen in 's-Hertogenbosch. Voor Oirschot gold dit echter niet. D.d. 1386.12.05 bevestigde hertogin Johanna het Oirschotse gewoonterecht om in geval van onzekerheid van het gewoonterecht raad te vragen aan de mannen van het leenhof van Kempenland, die woonden binnen Oirschot of in het kwartier⁴⁰).

Deze uitspraak wordt wel foutief uitgelegd, alsof het leenhof van Kempenland als instituut hoofd zou zijn van Oirschot. Het instituut wordt echter niet genoemd maar de leenmannen die binnen Oirschot of althans binnen Kempenland wonen. Het is heel begrijpelijk, dat in de tijd, dat lenen nog erg talrijk en belangrijk waren, de leenmannen goed op de hoogte waren van het gewoonterecht. Daarom waren de Oirschotse schepenen gewoon om in twijfelachtige gevallen te overleggen met de Oirschotse leenmannen (gelyck sy tot hertoe gedaen hebben). Daar het belang van lenen en de bijeenkomsten van leenmannen spoedig terugliepen, is deze raadpleging nadien in onbruik geraakt en wendden de Oirschotse schepenen zich tot de Raad van Brabant als hun 'immediaet over-hoof'. In de redactie van de Oirschotse costuymen, zoals die in 1607 en blijkens de inleiding ook reeds in 1570 en blijkens de redactie ook reeds in 1547 is opgezonden en gepubliceerd in Christyn, wordt dit aldus samengevat⁴¹):

‘Ten lesten de voorschreven processen ende ghewesen vonnissen aengaende, soo moghen die voorsz. ghecondemneerde parthyen daarvan appelleren aen den Raede van Brabant, alwaer schepenen ende inghesetenen van Oirschot ter appellatien zijn staende, ghelijck dat over memorie van menschen is gheplooghen gheweest, den oirspronck ende redenen van dien ghenomen zijnde uyt den Privilegie der Vryheydt van Oirschot by Hoogh-loffelijcker memorie Hertoghinne Johanna den inghesetenen der voorschreven Vryheydt den vijfdē December in den jaere dertien hondert seven ende tachtentich (fout voor 1386) verleent, daer d' inghesetenen voorsz. hen hoeft is gheordineert Mannen van Leen woonachtich aldaer oft in den Ambacht van Kempe-landt, in plaetse van welcken, aensiende de slechticheyt ende onervarentheydt der selver Leen-mannen mitsgaders de groote ende excessive costen oft oncosten der partyen daeruyt spruytende, is van over hondert jaeren ende meer den Raed van Brabant ghesurrogeert gheweest, ende alnoch dagelijcx

voor het immediaet over-hoofd van de vryheit van Oirschot wordt gehouden, ghe-lijck dat by der rollen ende Registers van den voorsz. Raede oock soude moghen blijcken'.

Oirschot heeft op dit punt veel moeilijkheden gehad met Den Bosch, dat hardnekkig heeft getracht zich als hoofdbank van Oirschot voor te doen, vooral door 'beschrijfbrieven', waardoor het trachtte zaken die in Oirschot aanhangig waren, naar de Bossche schepenbank te roepen. Oirschot wendde zich dan tot de Raad van Brabant, waar deze Bossche beschrijfbrieven gecasseerd werden⁴²). De Bossche schepenen hadden in 1619 wel verklaard zich neer te leggen bij de casatie van hun beschrijfbrieven in zake Oirschot⁴³), maar dat waren ze blijkbaar gauw vergeten. Wel had 's-Hertogenbosch het recht om te oordelen over zaken, die in akten voor de Bossche schepenbank gepasseerd waren. Dit recht had Den Bosch niet als hoofdbank maar als privilege van de schepenbank als zodanig. Beide rechten worden wel vermeld onder de ene noemer van 'het recht van ingebod', maar het waren verschillende zaken.

Ook Eindhoven meende het recht van ingebod te hebben in Peel- en Kempenland. Blijkens een verklaring van 1427 gold dit echter niet voor Oirschot⁴⁴). We vonden na die datum ook geen kwesties over deze zaak met Eindhoven.

Oirschot hoofdplaats van Kempenland

Blijkens de reeds aangehaald oorkonde van hertogin Johanna d.d. 1386.12.05 vergaderde het leenhof van Kempenland 'aen den torne' te Oirschot.

Van het kwartier Kempenland is nauwelijks archief bewaard van vóór het einde van de zestiende eeuw. Nu is door Grammaye in 1610 beweerd, dat Oerle de hoofdplaats was van Kempenland, voor welke bewering het enige motief kan zijn, dat de kwartiersvergadering meestal gehouden werd in Oerle, omdat Oirschot excentrisch gelegen was. Deze bewering is door weinig-kritische historici klakkeloos nageschreven, wat gezien de baarljke nonsens die Grammaye verder over Oerle te berde brengt en zijn ongunstige reputatie totaal onbegrijpelijk is⁴⁵).

Tegenover Grammaye staan serieuze auteurs. Zo schrijft mr. Caspar van Breugel in 1794 over Oirschot: 'Deze heerlijkheid, hoofdplaats van het kwartier'⁴⁶). Ook van der Aa noemt Oirschot hoofdplaats van het kwartier⁴⁷).

Enkele argumenten uit de archieven. In 1634 stuurde hoog- en kwartierschout Bergaigne de in het kwartier te publiceren plakaten 'Aken het quartyer van Kempenlandt te adresseren aen de regeerders tot Oirschot'⁴⁸). Tussen 1655 en 1680 werden meerdere brieven van hogerhand gericht 'Aan de regeerders van Kempenland tot Oirschot'⁴⁹). In 1687 werd in een verklaring omtrent de jaar- en weekmarkten ten verzoeke van Tilburg gesproken over Oirschot 'als synde de voornaemste vryheit des quartiers van Kempelant'⁵⁰). Toen in 1729 besloten werd om de kwartiertaux om beurten te laten ophalen door de diverse plaatsen, appointeerde de Raad van Brabant om als eerste 'aen de regenten van Oirschot, als ordinaris d'eerste in rangorde synde, d'insamelinge van den kwartiertaux aen te bevelen'⁵¹). In 1747 moesten pioniers vanuit Kempenland gaan werken aan de versterking van Willemstad en bleek zowel de kwartierschout als zijn stadhouder afwezig te zijn. Daarom werd door de regenten van Oirschot 'als hoofdplaats van het kwartier' Jan Baptist de Metser als 'conducteur' van die pioniers aangesteld⁵²). In

1766 werd in Oirschot het Ambrosiusgilde opgericht door 'inwoonende borgers der Vrije Heerlijkheid Oirschot, Hoofdplaats van het kwartier van Kempeland, Meijerije van Den Bosch'⁵³).

Doordat er vrij veel administratief werk was, had Oirschot meestal heel bekwame secretarissen, die dan ook vanaf ca. 1500 (en vermoedelijk ook voordien) tot 1707 griffier van het kwartier waren, behalve wanneer er, zoals van 1601 tot 1604 door toedoen van Floris van Merode, een onbekwame secretaris was. Vele secretarissen van Oirschot waren ook secretaris van de vergadering der vier kwartieren, die meestal in Oirschot, soms in Boxtel en een enkele keer in Sint-Oedenrode of elders werd gehouden, ondanks het feit, dat 's-Hertogenbosch in het stadhuis daarvoor 'de plattelandskamer' bedoeld had.

Conclusie

Uit het aangehaalde is te concluderen, dat Oirschot vanouds - reeds vóór het ontstaan van steden - een agrarisch centrum geweest is. Dit zal in het omliggende platteland geen moeilijkheden gegeven hebben. De later ontstane steden, zoals 's-Hertogenbosch, Eindhoven en Helmond, die van de Brabantse hertogen gemakkelijk privileges verkregen, omdat zij als militaire steunpunten van groot belang waren voor hun uitbreidingspolitiek, trachtten zoveel mogelijk economische en bestuurlijke centra te worden met uitsluiting van de oude agrarische centra. Dit wekte natuurlijk verzet bij die oude centra en met name bij het grootste van deze, Oirschot.

Zoals reeds gememoreerd is, werkt dit afzetten tegen een bedreiging van het eigene van buiten af bevorderend voor het ontstaan van een uitgesproken identiteitsbesef⁵⁴).

Dit is te constateren in de brief vanuit Oirschot in 1659⁵⁵), de uitspraak van Nicolaas Jan Goossens in 1589⁵⁶) en ook in de opdracht van het kapittel aan Jan Borchmans in 1508 tot het maken van het koorgestoelte, dat 'in alle werck beter, proberder ende netter dan dat ten Bosch is' moest worden⁵⁷).

Oirschot is zich in de loop der eeuwen steeds bewust geweest van deze eigen identiteit en ook nu nog is iets daarvan te proeven in de mentaliteit van oude Oirschotse mensen.

BIJLAGE

1589.10.30 Brussel

Antwoord van de Raad van Brabant te Brussel op 11 vragen naar aanleiding van twee turbeverklaringen omtrent het Oirschotse gewoonterecht.

Afschrift in het Register van Dooren-van Baar, blz. 296 - 299.

Memorie om te beraden op seeckere poincten hiernaevolgende der vryheit van Oirschot concernerende.

In den yersten te doen visiteeren ende examineeren de certificatiën by maniere van

turbe tot 's-Hertogenbossche ende tot Oirschot geleyt aengaende de policie der vryheyte van Oirschot ende in't besonder op't punct van die schepenen aldaer te stellen, waeraff die costuyme is geweest over menschen gedencken nae luyt der voirscreven certificatiën, d'welck men hout te syn een privilegie van Oirschot, met 't bescheet van dien door dele inlansche oirlogen, rovinge ende uuytplonderinge is verduystert ende in't ongereede gecomen met allen anderen bescheeden, carten ende privilegiën ofte 't meestendeel van dien der voirscreven vryheyte aengaende, die in een gemeyn comme bewaert worden ende by den vyanden in voorleden jaren is opgeslagen ende in generaele plonderinge berooft geweest zynde, daarvan alleenlyck gecouvreert enige onnutte papieren, alle welcke certificatiën ende ander hierby gevoechde bescheeden oft copyën uuyt den weleken de naevolgende queriteurs syn genomen.

Erst wel geëxamineert mitsgaders geconsidereert die gemeyne costuyme ende policie van Oirschot ende den gemeynen lande van Brabant, so wort gevraecht van puncten hiernaevolgende.

Quaeritur

1. In den iersten off die seven affgaende schepenen ende hen officie bedient hebbende niet en vermeugen zeven ander te nomineeren ende presenteren ten behoirlycken tyde, die bequaem syn voor den toecomenden jaere als schepenen te dienen ende dat den heer deselve heeft te eeden sonder daerinne yemanden te mogen stellen oft veranderen buyten raet ende consent van de voorgaende affgaende schepenen nae uuytwysen der certificatiën voirscreven.
2. Item wordt gevraecht off die magistraet ende andere overheyte der vorscreven vryheyte van den ontfanck ende uuytgeven des gemeynts penningen niet en hebben te ordineeren ende te disponeren, gelyck sy vanouts altyt gedaen hebben, daarvan te eysschen rekeninge ende bewys et reliqua ende deselve rekeninge te mogen debatteeren ende sluyten, sonder dat den heer daer ennich voordersprecken in is hebbende dan een particulier ende uuyt syn autoriteyt niet en vermach deselve rekeninge approberen of reiciëren.
3. Item wort gevraecht off die voirscreven overicheyt alnoch oock niet en vermach nae ouder costuymen keuren, breucken en peenen te stellen nae uuytwysen den jaerkeurboeck ende andere bescheden van over menschen gedencken onverbreeckelyck onderhouden.
4. Item wordt gevraecht off die heer ennige keuren oft breucken uuyt syn eygen autoriteyt soude vermeugen te stellen ende deselve sonder acte oft vonnisse opten ingesetenen executeeren.
5. Item oft die voirscreven heer vermach buyten wil ende consent van den voirscreven gemeynte ende haere magistraet oft overheyte yemanden bevryden ende executeeren van des gemeynts commeren, beden, contributiën ende andere lasten.

6. Item oft die heer selver van die voirscreven lasten exempt soude syn.
7. Item oft die heer der gemeynten ennige lasten uuyt syn autoriteyt mach eyschen ende opleggen.
8. Item oft die heer ennige officiers oft dienaers in der gemeynten mach stellen, daermede die gemeynte niet te vreden en is ofte daertegen ennige reprochen hebben.
9. Item oft die heer syn officiers ende andere dienaers van der justiciën als vorsters mach interdiceren, verbieden ende beletten egeen executie te doen van 's geens die schepenen eendrechtelyck hebben gedecreteert, het sy by maniere van justicie oft andersins by ordinantie van policie.
10. Item oft die heer niet schuldich ende gehouden en is syn ordinaris genechtdagen oft dingdaegen te houden sonder intermissie, so verre egeen merckelyck beleth gedaen en wort om expeditie van justicie te doen.
11. Oft men opte gemeyne oude costuyme, daeraff in turbe genoch beleyt is, niet en behoeft maintainue.

Ad 1. Gesien by ons, hier ondergeschreven, die memorie ende vrage hierboven gestelt, dunct dat presupponerende d'oude possessie volgende de certificatie in den selven queritur geruert ende by ons gesien, dat die seven affgaende schepenen hen officie voldaan hebbende wel vermoegen zeven andere te nomineeren ende presenteren ten behoirlycken tyde, die bequaem syn voor den toecomenden jaer als schepenen te dienen ende dat die heere deselve heeft te eeden sonder daerinne yemand te mogen stellen oft veranderen buyten raet ende consent van de voorgaende affgaende schepenen, waertoe dat sal dienen die oude immemoriael possessie in plaetse van privilegie, so verre d'oude privilegiën in geschrifte niet en syn recoverabel.

Ad 2. Aengesien den tweeden queritur dunct dat die magistraet ende overicheyt van Oirschot mogen ordineeren ende disponeeren van de gemeyne penningen der gemeynten aengaende volgende het oude hercomen ende dat die rekeninge daeraff behoirt gedaen te worden voor deselve, sonder dat die heere deselve mach doen doen voor hem oft deselve uut syne autoriteyt mach approberen oft reiciëren.

Ad 3. Aengaende den Men queritur dunct, sonder zwaricheyt is dat de overicheyt nae oude costuyme wel vermach keuren, breucken ende penen te stellen nae uuytwysen der jaerkeurboecken.

Ad 4. Aengaende den vierden queritur dunct, dat die heeren geen keuren oft breucken alleen uut syn eygen autoriteyt en mach stellen ende deselve sonder acte oft vonnisse op d'ingesetenen t'executeeren.

Ad 5 en 6. Aengaende den V en VI queritur dunct, dat de heere niemant van de

gemeente en kan bevryden oft executeeren van den gemeenten commer, beden, contributiën ende andere lasten, noch oick selve daeroff en is exempt, so men verstaet, dat die heeren altyt beden hebben gegeven.

Ad 7. Aengaende den VIIen is notoir, dat die heere der gemeenten geen last uuyt syne eygen autoriteyt en mach eysschen noch oick opleggen.

Ad 8. Aengaende den Villen dunct, dat de heere mach stellen officiers ende dienaers naer oude gewoonte, behalve dat die gemeente hem soude mogen beclagen, indien hy ennige aanstelde niet idone.

Ad 9. Aengaende den negensten dunct, dat die heere syn officiers ende dienaers niet en mach verbieden oft beletten executie te doen van 't gene die schepenen eendrachtelyck hebben gedecreteert 't sy by maniere van justicie oft andersins.

Ad 10. Aengaende den Xen dunct, dat die heere schuldich ende gehouden is die ordinairse genechtdagen oft dingdagen te onderhouden sonder intermissie, ten waer door ennich merckelyck opstakle.

Ad 11. Aengaende den eften oft lesten queritur dunct, dat men op die oude costuymen soude mogen impetreeren provisie, die soude syn van gelycken oft meerder effect als provisie van maintainue ende dat al onder correctie.

Aldus geadviseer(t) binnen der stat van Bruesselle den XXXe octobris anno 15c negen ende tachtentich.

Ende is onderteekent: Henricus Loets

Kinschot.

NOTEN:

1. J.C. Dekker, red., *Sporen en Spiegels beschouwingen over geschiedenis en identiteit*, Tilburg 1995.
2. L.F.W. de Klerk, 'Opening', in *Sporen en spiegels*, blz. 11,
3. P.J.A. Nissen, 'Gevierde identiteit: publieke feestcultuur als omgang met het verleden in de vroegmoderne en moderne tijd', in *Sporen en spiegels*, blz. 23, verwijzend naar Frijhoff.
4. J.C.G.M. Jansen, 'Geschiedenis en regionale identiteit in Limburg', in *Sporen en spiegels*, blz. 67 e.v.v.
5. H.F.J.M. v.d. Eerenbeemt, 'Identiteit en levensboom', in *Sporen en Spiegels*, blz. 103 e. v. v.
6. R. v. Uytven, 'Architecturale vormen en stedelijke identiteit in de middeleeuwen', in *Sporen en spiegels*, blz. 17 - 21.
7. O.A.A.O., ch. 1513.05.08.
8. Oirschots schepenenprotocol van 1496, fol. V, XII en XXIII; O.A.A.O., ch. 1500.01.31.
9. H. Strijbos, 'Het laatmiddeleeuwse raadhuis van Oirschot', in *Oog op Oirschot*, Oirschot 1991, blz. 200 e.v.v.

10. Strijbos, *Het laatmiddeleeuwse raadhuis*, blz. 204.
11. J. Lijten, 'Het raadhuis in verwachting', in *Campinia* jrg. 19 (1989), blz. 84.
12. J. Lijten, *De financiering van de bouw van de Oirschotse Sint-Petrus-kerk 1463 - 1512'*, in *Campinia* jrg. 22 (1992), blz. 80 - 102.
13. O.A.A.O., ch. 1628.04.27.
14. Oirschots schepenenprotocol van 1755, fol. 296v° e.v.v.
15. O.A.A.O., code 1.23.3.
16. Protocol van allerhande akten van 1750, fol. 354 e.v.
17. W.Th.M. Frijhoff, *De sprekende stad: stedelijke identiteit en ruimtelijke ordening*, in *Sporen en spiegels*, blz. 85 - 95.
18. J. Lijten, *Wet centrum van Oirschot: Vrijthof en Markt*, in *Oog op Oirschot*, blz. 110 - 114.
19. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 8336.
20. J. Lijten, 'Kermis en markt', in *Oog op Oirschot*, blz. 190 - 199.
21. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 3608.
22. A.T.H.G.O., ch. 1382.07.10.
23. A.T.H.G.O., ch. 1441.03.15.
24. A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, achtste deel, Gorinchem 1846, blz. 386.
25. Camps, *Oorkondenboek*, resp. nrs. 150, 165, 166 en 658.
26. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 8290. Het voornaamste verschil met het huidige Nederlandse successierecht betreft de erfopvolging van man en vrouw zonder kinderen, waarbij in het Oirschotse recht van 1283 - in tegenstelling tot het huidige Nederlandse successierecht - de helft aan de familie van de man en de helft aan de familie van de vrouw komt.
27. Oirschots schepenenprotocol van 1532, ffol. XXXIX en XLI; 1534, fol. XLVIII en XLIX; 1535, fol. XL.
28. J. Lijten, 'Oirschotse zoen-accorden. A. Zoenen wegens doodslag', in *Campinia* jrg. 12 t/m 19, passim.
29. O.A.A.O., ch. 1378.11.14. Zie *Campinia* jrg. 1 (1971), blz. 140.
30. J. Lijten, 'De oudst herkenbare revolutie in Oirschot', in *Campinia* jrg. 14 (1984), blz. 57 - 65.
31. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 985.
32. Oirschots schepenenprotocol van 1540, titelpagina.
33. J. Lijten, 'De heren van Oirschot', in *Oog op Oirschot*, blz. 76 e.v.
34. O.A.A.O., ch. 1589.06.14 en afschrift in vrl. inv. nr. 975.
35. Afschrift in O.A.A.O., vrl. inv. nrs. 975 en 3606.
36. Afschrift in R.v.D.v.B., blz. 296 - 299. Zie bijlage.
37. O.A.A.O., ch. 1589.12.16.
38. O.A.A.O., ch. 1590.02.21 en afschrift.
39. J. Lijten, 'De akte aangaande de lossing der halve heerlijkheid Oirschot van 24 november 1614', in *Campinia* jrg. 10 (1980), blz. 195 - 203 en *De heren van Oirschot*, in *Oog op Oirschot*, blz. 77 e.v.
40. O.A.A.O., ch. 1386.12.05, *Campinia* jrg. 2 (1972), blz. 19.
41. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 8289; J.B. Christyn, *Brabants recht dat is generael costumen van den lande ende hertoghdomme van Brabant enz.*, deel II, Antwerpen 1682, blz. 1016 - 1022.
In de inleiding op blz. 1016 staat: '... ende anno XVc t'seventich noch eens overgesonden...'. In XII cap., waar in de redactie van 1283 stond '...teghen die hoocheyt der heeren...', staat in nr. 8289 en in Christyn teghen die hoocheyt der Keyserlijke Majesteyt...'. Deze redactie kan enkel van 1547 stammen. De volgende breschrijving staat in art. XXIX, blz. 1018 e.v.

42. Als keuze uit de vele tientallen stukken verwijzen we slechts naar de bewaard gebleven originele cassatiebrieven: O.A.A.O., ch. 1550.03.22, 1594.05.13, 1595.06.14 en 1621.12.16.
43. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 7792.
44. O.A.A.O., ch. 1427.06.21.
45. J. Lijten, *'De waarheid omtrent de schenking van Oerle aan Postel'* in *Campinia* jrg. 15 (1985), blz. 51 - 70.
46. Caspar van Breugel, *Beschreeve staat van de Meyerye'*, gepubliceerd in *Historia agriculturae*, jaarboek uitgegeven door het Nederlands argonomisch-historisch instituut te Groningen, deel VIII, Groningen 1965, blz. 257.
47. v.d. Aa, *Aardrijkskundig woordenboek*, deel VIII, blz. 384.
48. Archief kwartier Kempenland, nog ongenummerd.
49. Oirschots schepenprotocol van die jaren, passim.
50. Oirschots schepenprotocol van 1687, blz. 33 e.v.
51. Resolutieboek van Oirschot 1718/36, in die 1729.11.29.
52. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 7858.
53. R.A.N.B., collectie aanwinsten 1961, nr. 30.
54. Zie noot 14.
55. Zie noot 20.
56. Zie noot 35.
57. J.S. Witsen Elias, *'De Nederlandsche koorbanken tijdens gothiek en renaissance'*, Amsterdam 1937, blz. 99.

*** 75 jaar Veldhoven

1921/1996 ***

III. HET VERZET EN DE BINNENLANDSE STRIJDKRACHTEN IN VELDHOVEN BIJ DE BEVRIJDING, SEPTEMBER 1944

door prof.ir. A.J. Pekelharing

(vervolg)

Nederlandse spionnen?

Terug naar de avond van de 18e september. Verschillende eenheden, waaronder veel Schotten (infanterie) en enkele staforganen, kwamen het dorp binnen. Onder hen bevond zich een zgn. town-major, een soort burgemeester voor alles wat militair was (een "Orskommandant"), met een kleine staf. Zij zorgden voor slaapplaatsen, onder meer in enkele sigarenfabrieken waar veel ruimten leeg stonden, door gebrek aan tabak. Op de koude vloeren werden vloertjes van vorm-planken gelegd.

In een café streek een post van de militaire politie neer. In overleg met Ten Dijk ging ik bij al deze instanties langs om kennis te maken en onze diensten aan te bieden. De militaire politie wilde van alles weten over de bezetting, de NSB, de PAN, enzovoort. Ondertussen kreeg ik wat te eten, waar ik erg aan toe was. Ik maakte kennis met hun heerlijke "biscuits" (voedzame lekkere droge koekjes) en ik at het eerste wittebrood sinds jaren. Zij vertelden, dat ze maanden van die koekjes geleefd hadden in de woestijn, zodat ze ze niet meer konden zien! Ze aten ze niet meer, tenzij ze bijna doodgingen van de honger. Wel werden ze nog steeds in grote hoeveelheden aangevoerd en "for dogs and liberated people only" gebruikt. Ik nam een heel blik mee voor thuis!

Daarna bezocht ik de Intelligence Unit, ook belast met "field-security", de beveiliging tegen spionage. Captain Cowe, de commandant riep mijn hulp in voor het verhoor van twee verdachte jonge mannen, jongens eigenlijk nog. Ze hadden maar één tolk die Nederlands sprak en hij wilde ze parallel maar apart verhoren om hun verhalen te vergelijken.

Ik begreep, dat het een Duitse tactiek was om onschuldig ogende mensen, vaak jongens, dwars door een corridor te sturen om van hen te horen wat ze gezien hadden. Deze jongens kwamen niet uit de streek en zwierven zonder onderdak rond. Captain Cowe en ik zaten in één kamertje en de tolk had de ander in een andere kamer.

Op Cow's verzoek vroeg ik de jongen ons in te lichten over de route van huis tot hier. De jongen beweerde, dat ze uit Den Haag via Rotterdam, Dordrecht en Breda naar Zeelst gefietst waren "om wat van de oorlog te zien". Cow vroeg aan mij: "Ken je iets van die route? Probeer dan uit te vinden of hij daar inderdaad langs is

gekomen". Ik nam Dordrecht, waar ze de brug over de Merwede-Dordtsche Kil gepasseerd moesten zijn. Daarnaast ligt de spoorbrug, waarop de Duitsers een enorm fort met luchtafweer hadden gebouwd.

Ik vroeg aan de jongen: "Toen jullie de verkeersbrug overgingen, heb je rechts daarnaast de spoorbrug gezien?"

"Ja" antwoorde hij.

"Wat zag je daar bovenop?"

"Daar heb ik niet zo op gelet".

"Heb je de spoorbrug wel gezien?"

"Ja zeker!"

"Weet je zeker dat die rechts van je lag?"

"Ja zeker!"

Aangezien de spoorbrug aan de noordkant, dus links ligt en de luchtafweer op de brug niet over het hoofd gezien kon worden, dacht ik dat hij zat te liegen. Bij de Moerdijk herhaalde ik het spel en weer sloeg hij de plank mis. Ik meldde mijn bevindingen aan Cow. Die ging naar de andere kamer, waar zijn vriendje een route beschreven had. Wel van Den Haag over Dordrecht, maar in Brabant wat anders. Cow kwam terug en zei doodkalm: "Zeg maar tegen de jongen, dat hij van spionage verdacht wordt, omdat hij liegt en dat hij morgenochtend om zes uur wordt doodgeschoten. Vraag hem of hij vannacht nog bezoek van een dominee of pastoor wil hebben om voor zijn ziel te bidden."

Verstijfd van schrik bracht ik de boodschap over, waarop de jongen in huilen uitbarstte. Na enige tijd kwam er snotterend en met horten en stoten een heel ander verhaal: ze waren van huis weggelopen uit Moergestel of zo en durfden niet terug. Ditmaal klopten de verhalen wel en ze werden in de enige cel die Zeelst rijk was opgesloten tot de ochtend en toen, na een ontbijt, naar huis gestuurd. Hoe ze het nog door de Duitsers bezette Moergestel konden bereiken, vroeg niemand zich af; het werd pas ruim een maand later bevrijd.)

Het werd laat in de avond. Ik ging Ten Dijk rapport uitbrengen. Daarna moest ik nog verschillende bezoeken afleggen: de town-major, de staf van een transportkolonne die aangekomen was, een noodhospitaal in het klooster en een verkenningseenheid die de volgende morgen poolshoogte zou gaan nemen in Oerle, waar zich nog Duitse artillerie zou bevinden. De commandant van de pantserwagen vroeg me mee te gaan als tolk. Dat beloofde ik hem.

Ik was op! Wat een dag! Was het inderdaad nog maar 20 uur geleden, dat ik bij het bosje de jeep had gehaald? Bij Ten Dijk zaten een stel Nederlandse officieren in Engelse uniformen van het Militair Gezag. Een joodse officier ging tekeer tegen Ten Dijk, omdat de Nederlanders oogluikend toegekeken hadden hoe de joden naar de Duitse gaskamers werden afgevoerd. Ten Dijk zei, dat dat pas sinds kort tot ons was doorgedrongen, toen het drama al lang achter de rug was. "En", zo voegde hij eraan toe, "ook al hadden wij het eerder geweten, dan nog hadden wij er niets aan kunnen doen; veel joden zijn met levensgevaar verstoppt" enz. Wat hij ook zei, de man bleef tekeer gaan. Ik dacht dat Ten Dijk, die ik nog nooit kwaad had gezien, de officier zijn huis uit zou slaan. Gelukkig kwamen de andere MG-officieren te hulp en kalmeerden de man. Tot overmaat van ramp bleek Ten Dijk het hele gezelschap onderdak te hebben aangeboden in zijn huiskamer en eetka-

mer (de Canadezen waren er ook nog!).

Ten Dijk ging nog even naar de nachtwacht in Café Scheepers en naar de gevangenis in de school.

Gelukkig reed er net een jongen op een kleine motorfiets door het dorp. Dat was streng verboden, omdat alle benzine van de Engelsen kwam, die zelf te weinig aanvoer hadden. Bovendien had hij geen rijbewijs. De motor werd in beslag genomen en heeft mij tot april 1945 goede diensten bewezen.

Ik ging slapen en moest de volgende morgen vroeg op. Het was een prettig vooruitzicht, dat ik me dan niet door het luik van een volle vrachtwagen hoefde te persen, maar op mijn motor uit de voeten kon.

19 SEPTEMBER 1945

Verkenning Oerle

De volgende morgen, 19 september, was het herfstig en er hing een vrij dichte mist. De Schotten stookten vuren om hun nat geworden kleren en dekens te drogen; velen hadden buiten in de dauw geslapen of op wacht gezeten. Het schieten was in de loop van de nacht minder geworden en klonk van verder weg. In het lawaai van het dorp-legerkamp hoorde je het niet meer zo duidelijk.

De pantserwagen vertrok. Ik reed eerst voorop, maar voorbij Kobbeek reed ik achter hem. Hij had een klein kanon en een mitrailleur in gereedheid. Een paar kilometer voor Oerle stopte hij, liet één schutter in het voertuig achter en de commandant ging in een bosje in de berm thee maken. Hij wachtte liever tot de mist nog wat optrok, de zon begon er al doorheen te komen.

Tegen mij zei hij: "Als "Jerry"²) ons kan zien, rijden wij altijd heen en weer om het moeilijker voor hem te maken ons te raken. Zo'n pantserwagen is wel tegen geweer- en licht mitrailleurvuur bestand, maar niet tegen kanonvuur.

Na de thee reed hij naar Oerle, waar een dag eerder al eens één "troop" pantserwagens doorheen gereden was naar het noorden van Eindhoven, aan de noordkant om het vliegveld heen. De verkenner, luitenant Palmer, had niets achter zich aangekregen; de Engelse tanks waren voor te zwakke bruggen blijven steken ten zuiden van Veldhoven. Daarna waren er Duitsers uit Tilburg verschenen, waarvan niets bekend was. De kerktoren van Oerle kwam in zicht, maar er gebeurde niets. Het vredige landschap en de stilte leken volmaakte vrede te suggereren. We kwamen via een T-kruising uit op de weg van Veldhoven, ca. 400 meter verderop door Oerle en dan naar Wintelre. Ze gingen daar rechtsaf naar Oerle en stopten midden in het dorp, waardoor onmiddellijk een oploopje ontstond van dorpelingen en jonge mannen in overalls, maar (nog) zonder PAN banden en wapens. Iemand meldde zich als commandant, ik geloof een onderwijzer die wat Engels sprak. Hij vertelde, dat iets verderop, voorbij het punt waar de weg een bocht maakte over een beek, sinds gisteren een 8.8 cm-kanon met bemanning op ons stond te wachten. "Ik moet rekening houden met de mogelijkheid, dat Jerry ons ziet en ga wat rijden, maar ik kom terug." zei de commandant, "Hoor hem nog maar wat verder uit." Terwijl ik naar meer details informeerde over het kanon en de bemanning, kwam vanuit die richting een Duitse patrouille op de fiets het dorp in. Omdat iedereen de huizen inschoot, deed ik dat ook en kroop in een kelder. Hiervandaan kon ik door een raampje de straat zien. Ik deed mijn koppel af, teneinde snel mijn

PAN-uniform uit te kunnen doen als er huiszoeking zou worden gehouden. Dan stond ik weliswaar letterlijk en figuurlijk in mijn hemd, maar dat leek me beter dan in "uniform" te zijn. De patrouille reed langzaam voorbij, naar de 400 meter verderop liggende T-aftakking naar Zeelst, waar de pantserwagen eerder uit het zicht verdwenen was.

Een PAN-man uit een ander dorp, op een fiets met houten banden, kwam van een zandweg en reed met veel geklepper van zijn banden over de bestrating van het totaal verlaten ogende dorp. De PAN-man riep hem binnen en lichtte hem in. De man rende de straat al op, zag de Duitsers nergens, greep mijn motorfiets en verdween met hoge snelheid over de zandweg. Daar zat ik, zonder motor!

Even later vloog de Duitse patrouille terug alsof de duivel hen op de hielen zat. Ze hadden de pantserwagen om de hoek gezien en haastten zich terug naar hun kanon voor het te laat zou zijn. Een later kwam de pantserwagen terug om mij op te [halen](#). Net toen ik in arrenmoede maar op de wagen zou klimmen, kwam de PAN-man keurig de motorfiets terugbrengen.

"Hier moet de infanterie aan te pas komen", zei de commandant. "Wij gaan in Zeelst rapporteren".

Ongestoord reden we zo snel mogelijk terug. Ik meldde me bij Ten Dijk, die zich direct als tolk en gids bij de infanterie meldde. De infanterie nam dusdanige posities in, dat het kanon het zwijgen werd opgelegd. De Duitsers konden het geschut niet meer laden zonder van alle kanten beschoten te worden. Toen enkele Engelsen naar de overkant van de beek iets verderop wisten te komen, ging de bemanning ervandoor en liet het kanon achter. De Engelse infanterie groef zich in aan de overkant van de brug, in afwachting van de tanks. Deze kwamen spoedig en begonnen aan een opmars naar Tilburg, dat 20 kilometer verderop lag. Helaas ondervonden de tanks zware weerstand, zodat pas een hele maand later de 15e Schotse divisie op 5 kilometer vóór Tilburg stond, om opnieuw vast te lopen. In de nacht van 26 op 27 oktober werd Tilburg in alle stilte door de Duitsers ontruimd. Toen de Schotten na een reeks inleidende zware beschietingen aanvielen, bleek de stad al uren vrij van de Duitsers te zijn. De stad werd bezet door de vlakbij gelegen Polen, die sindsdien als de bevrijders te boek staan; dit lieten ze zich maar al te graag aanleunen.

Een goede ruil

Ondertussen was er in Zeelst alweer van alles gebeurd. De town-major had ons café nodig en wij kregen een woonhuis op de Kruisstraat als nieuw hoofdkwartier, dat sinds Dolle Dinsdag verlaten was.

Ten Dijk was sinds de tocht naar het kanon in Oerle nergens te vinden. Die avond kwam hij me vertellen, dat hij met het Engelse divisie-hoofdkwartier meeging; hij had zich als liaison-(verbinding) officier laten strikken om mee te gaan naar het noorden of naar Duitsland. Hij wenste ons nog veel succes en vroeg mij de groeten over te brengen, hetgeen ik bij het volgende appèl deed. Tevens wees ik twee of drie man aan om mij als ondercommandant te helpen en te vervangen.

Een jeep reed door het dorp; op zijn platte, grote motorkap lag een grote voorraad geweren, die van Duitsers waren afgenomen. Ik stond net op straat bij ons nieuwe hoofdkwartier. Hij stopte en bood mij het hele arsenaal aan in ruil voor mijn revolver met de tas. Op mijn argwanende vraag, waarom hij die ongelijke ruil wilde,

antwoordde hij dat ze 's avonds hun wapen altijd bij zich moesten hebben en niet alleen mochten laten. Dat betekende dansen met een geweer op je rug..... heel oncomfortabel. "Hoe versier je een meisje met een geweer in je hand?" voegde hij er olijk aan toe. "De MP is onverbiddelijk en sleept je naar de provoost voor twee dagen 'streng' als je wordt betrappt zonder wapen..... ruilen?"

"Oke", zei ik en leverde mijn revolver in. Uit de laadruimte van de jeep kwam nog een hoop munitie, waaronder een waterdichte koffer met 12 handgranaten, elk met een set ontstekers met verschillende vertragingstijden en een van de beroemde, of liever beruchte, Duitse machinepistolen met veel munitie. Dit machinepistool werd voor de komende maanden mijn persoonlijke wapen. Het was, vergeleken met de latere stenguns van de Engelsen, als een Rolls Royce ten opzichte van een oude T-Ford.

Daarmee was het bewapeningsprobleem opgelost. Er was voor iedereen een goed geweer en de rest werd opgeborgen in de "wapenkamer" boven in ons hoofdkwartier.

Het vliegveld in gebruik

Ondertussen kwam de Royal Air Force met een Wing Typhoons³), gewapend met raketten onder de vleugels, op Welschap aan. Ik wilde mijn opwachting bij de commandant maken. "Hij is boven op de bunker" zei de wacht. Ik klom op een kunstmatig duin, waarin een zware bunker zat. Daar trof ik een man met ontbloot bovenlijf, die met een schopje bezig was een loopgraafje te maken. Hij noemde naam en rang en liet weten, dat hij liever eerst even zijn persoonlijke putje groef voor we gingen praten. "Als de Luftwaffe nog vliegtuigen had en over zou gaan tot bombarderen, zat hij liever wat hoger dan de directe scherfwerking. Bovendien houd ik van uitzicht en overzicht", zei hij. Terwijl ik, op een bult gezeten, toekeek hoe hij zich in het zweet werkte, probeerde ik me zijn voorganger - de Duitse commandant - voor te stellen, die ik nooit gezien had. Ik stelde mij voor dat die, onberispelijk gekleed, een beetje Hermann Goering-achtig, als een pauw over zijn basis rondliep en tegen 5 soldaten, die aan het graven waren, schreeuwde dat het vlugger moest.

De ene na de andere typhoon steeg nu op. Zij vlogen laag in de richting van Best, draaiden daar een bocht, doken schuin naar beneden, lieten twee raketten los en stegen weer op. Dan werd er een cirkel gedraaid tot zij opnieuw, bijna op dezelfde manier, naar beneden konden duiken en er weer twee rook- en stofwolken opstegen. Inmiddels begon de volgende het over te nemen; de eerste vloog nu een eindje door en kwam toen in een wijde bocht terug naar Welschap. Hij was nog niet geland of de auto met raketten reed langszij om het toestel door een ploeg grondpersoneel van vier nieuwe raketten te voorzien. De piloot bleef zitten en startte meteen weer.

Best werd aangevallen door een groot aantal Duitse tanks uit de richting Oirschot. Toen deze tanks de uitwerking van de Typhoons eenmaal hadden leren kennen, was de verschijning van één Typhoon eigenlijk al genoeg: de tanks, soms meerdere tegelijk, dachten dat zij het doelwit waren. Zij doken van de weg af tussen de bomen, waarmee die smalle weg beplant was. De taluds konden meestal dat zware gewicht niet dragen en de tanks zakten weg of vielen in het lager gelegen weiland naast de weg. De aanvallen verplaatsten zich steeds verder van Best af, naar de

achterhoede van de tankkolonne. Die begon te keren op de smalle weg, maar zag spoedig zijn weg versperd door wrakken.

Lange tijd aanschouwden wij dit efficiënt uitgevoerde drama. De eerste Typhoons begonnen nu te tanken. De commandant van het vliegveld had met de operaties geen directe bemoeienis; daarvoor was de wingcommander verantwoordelijk. We gingen zitten terwijl het circus doorging.

Hij was geïnteresseerd in wat extra gewapende mankracht, die in staat was Nederlanders duidelijk te maken, dat nieuwsgierigen, handelaren (sigaretten tegen Godweet-niet-wat-allemaal werd aangeboden) en vrijlustige meisjes niet in de omgeving werden geduld; hij wilde geen V.D. (Venereal Diseases), geen spionage en geen pers. Wij spraken af bij elke ingang twee man (één M.P. van hen en één van ons) te plaatsen om dag en nacht te posten en langs het prikkeldraad te patrouilleren. Zo bleef het een half jaar lang.

"Maar vanavond hebben we feest", zei de commandant, "wat er ook gebeurt. In Engeland hebben we afgesproken in elk land een feest te houden. In Frankrijk hadden we het druk, België waren we door voor we het wisten, maar nu zal het gebeuren! Ik nodig u uit. In het "Gemeinschaftshaus van het Luftwaffedorf in Zeelst". Die avond had ik dus weer wat te eten en te drinken. Dat drinken ging htn vooral goed af. Ik kreeg slaap en zij begonnen laveloos te worden. Ik wilde net afscheid nemen, toen een ordonnans van het vliegveld binnenkwam. Hij meldde aan de commandant, dat één van de officieren die het feest niet bijwoonde, in het "opgeblazen bos" was gaan wandelen; daar had hij een pak slaag van een Duitser gekregen, die niet had willen schieten, om geen alarm te maken. "Dan had die officier maar hier moeten komen", was de enige reactie van de commandant, "Bedankt ordonnans." Hij liet de adjudant noteren, dat morgen het veld schoongeveegd moest worden en de boerderijen en dorpen aan de noordkant en de Oirschotse Heide geïnspecteerd. "Is die kant eigenlijk al in ons bezit?" Ik antwoordde: "Zover ik weet is er niet veel bebouwing, maar is het ook niet veroverd. In het westen ligt Oerle en dat is sinds heel kort vrij. Daar stond nog een 8.8 cm-kanon, dat uw vliegveld had kunnen raken."

Hij vond het een kostelijk verhaal. Dat er op de Oirschotse heide mogelijk nog zo'n kanon kon staan deerde hem die avond niet. De volgende morgen was geen van de typhoonpiloten in staat te vliegen.

Of er tevergeefs een beroep op hen werd gedaan? Ik geloof toevallig niet.⁴⁾

BINNENLANDSE STRIJDKRACHTEN

Opzetten hoofdkwartier

Inmiddels begrepen we van Radio Oranje, dat we nu "Binnenlandse Strijdkrachten" heetten, en Prins Bernhard onze bevelhebber was en dat die nu in Brussel zat.⁵⁾

In ons hoofdkwartier kwam beneden de telefooncentrale, die gevonden was in een Duitse dump. Deze kon de tien veldtelefoons bij de diverse posten met elkaar verbinden.

Het was nu noodzaak het hoofdkwartier 24 uur per dag te bezetten en te bewaken. De Engelsen hadden kilometers stalen telefoondraad achtergelaten op allerlei plaatsen, zodat we een heel net konden aanleggen. De licht bemande posten kon-

den nu tenminste om versterking vragen als dat nodig was. Op de Kruisstraat hadden we daarvoor een "vliegende brigade" met fietsen in reserve.

Er was één post bij de Sliffertse ingang - bij mooi weer een dubbele post vanwege de Nederlandse belangstelling; verder waren er posten bij de minder bekende zuid-ingangen van het vliegveld, bij het einde van de Muggenhool en de Heistraat. Door een van deze vrij onbekende ingangen zou, op een geheim gehouden dag, de Engelse koning George V het front bezoeken. Snel repeteerden wij het "presenteer-geweel!" en wat daar verder bij hoort. Toen het moment daar was, deed onze wacht het keurig; de Canadese MP's daarentegen, draaiden hun rug naar de stoet en deden niets. Toen we hen na afloop vroegen waarom ze zo onbeleefd waren, zeiden ze lachend: "Omdat wij Canadezen zijn en met die Engelse "yes-man"(iemand, die alleen maar "ja" mag zeggen) niets te maken willen hebben. Volgens een of andere belachelijke oude wet mag hij zich koning van Canada noemen, maar wij willen geen Engelse bemoeienis meer met Canada."

Op het vliegveld vond ik in een dump twee Engelse vliegtuigmitrailleurs van een zwaar kaliber met munitie, die door de Duitsers uit neergeschoten vliegende forten waren gesloopt en in prima staat waren. Ik liet ze halen om aan Jim en Joe te laten zien. Vooral Joe, die "rear-gunner" was geweest met net zo'n snelvuurkanon, was wild enthousiast en Jim en Joe werden met deze wapens tijdelijk ingedeeld bij de PAN.

Er was sprake van, dat we aan het front tussen Wintelre en Middelbeers ingezet zouden worden (net als de PAN uit Eindhoven); dat front moest worden opgeschoven naar het Wilhelminakanaal.

We oefenden op de heide in o.a. kaartlezen, tiraileren, schieten en handgranaat gooien. We bliezen een overbodig geworden Duitse uitkijktoren op. De jongens waren erg enthousiast. Het springmateriaal was niet alleen veel handiger, eenvoudiger en veiliger dan het springmateriaal, dat sommigen van 1940 kenden, maar we hadden zoveel als we wilden. In 1940 was er zo weinig, dat je er alleen maar naar mocht kijken en er niets mee doen. Het vliegveld had onuitputtelijke voorraden, waar de Engelsen niets mee deden. Zo waren we in staat om de oefeningen in het bos en op de hei met wat dreunen en knallen te begeleiden, net echt. (De inzet aan het front in oktober en november ging niet door. Achteraf gezien wel verstandig, omdat de graad van geoefendheid nog niet goed genoeg was en elke ervaring in groter verband en in de tank-bestrijding mankeerde.)

Op het vliegveld konden wij een potje breken, dankzij de hulp die wij boden. Dat leverde op, dat we zoveel munitie, springstoffen en alle daarbij behorende artikelen (zoals elektrische ontstekers, handdynamo's, slagsnoeren, vertragings-snoeren, enz., enz.) konden gebruiken als we voor realistische oefeningen nodig hadden, maar ook kregen wij bijvoorbeeld een generator om stroom te maken. Dat was handig, want al voordat de Duitsers de elektrische centrale van Geertruidenberg kwijt raakten, hadden ze bedacht, dat deze nog altijd Eindhoven (dus de geallieerden) van stroom voorzag. De Nederlandse technici van de centrale hadden daar natuurlijk over gezwegen, temeer daar langs deze hoogspanningsleiding telefoonverkeer mogelijk was, waarvan druk gebruik gemaakt werd voor communicatie tussen bezet en bevrijd gebied, onder andere door het Nederlandse Bureau Inlichtingen.

De Duitsers lieten echter de stroom uitschakelen en Eindhoven zat in het donker en zonder radio. Alleen op enkele generatoren van de Engelsen, die door hen werden gebruikt om hun licht te leveren, konden accu's worden opgeladen. Een noodcentrale van Philips, eigenlijk bedoeld om de fabriek op gang te houden of althans de ovens warm te houden, had wel wat over nu de fabrieken toch vrijwel stillagen. Philips leverde lampen van 6,5 Watt en voor ieder huis was er 25 Watt-uren per dag. Dat betekende 0,025 Kilowattuur per dag. Wie meer gebruikte werd onmiddellijk afgesneden. Het 6,5 Watts-lampje kon dus dagelijks vier uur branden, maar iedereen spaarde zijn stroom voor Radio Oranje over de BBC om 20.15 uur. Helaas gebruikte een radio gauw 75 Watt of meer. Als je naar de hoofdlijnen van het BBC-nieuws om 20.00 luisterde (ongeveer 5 minuten) en van 20.15 tot 20.30 uur naar Radio Oranje, dan was het rantsoen op en kon je lampje die dag niet meer branden.

Maar erger was, dat om 20.15 uur plotseling iedereen zijn radio inschakelde, waardoor de noodcentrale niet aan de vraag kon voldoen. De spanning zakte weg alsof er een complete kortsluiting was en de noodcentrale schakelde alles uit wat teveel was, en dat was praktisch alles behalve bijvoorbeeld ziekenhuizen, waar electriciteit echt noodzakelijk was. Dus weer geen Radio Oranje, behalve op onze generator als het nodig was.

Op het vliegveld mochten we een loopgraaf aan het Beatrixkanaal gebruiken als oefenterrein voor het gooien met handgranaten. Als de granaat ontstoken is, heb je een aantal seconden vóór die ontploft. Je moet leren schatten hoeveel seconden moeten verlopen tussen gooien en ontploffen om in die tijd zelf in dekking te gaan, terwijl de granaat naar de plek vliegt waar je wilt dat hij direkt ontploft. Als je schatting bijv. 5 seconden is, dan neem je een vertraging van 7 1/2 seconden, trekt de ontsteker met een ruk in brand, telt "een-twee", terwijl je goed gaat staan en gooit hem bij "drie" weg. Dan ga je in dekking en intussen tel je "vier - vijf - zes - zeven", dan gaat hij af en bij "acht" kun je uit de dekking klimmen.

Dat eist discipline, koelbloedigheid en dus oefening. Ben je te snel, dan loop je het risico, dat de vijand de handgranaat teruggooit.

Onze granaten werden in het kanaal gegooid en ontploften onder water, waarin vier jaar niet gevestigd was. Na elke ontploffing ontstond er een grote witte vlek van vissen, die bewusteloos boven kwamen drijven. Na elke oefening haalden we die er met een kano uit en deelden de vis in het dorp uit. Dat was zeer welkom, want met de Duitsers was ook de distributie verdwenen en het duurde maanden voor het Militair Gezag een begin van voedselvoorziening op poten had gezet. Gelukkig hadden de meeste Zeelstenaren een tuintje met eetbare producten. De brandstof bestond natuurlijk uit brandhout, waarvan velen nog voorraad hadden. Voor de anderen organiseerden we tochten naar het "opgeblazen bos", op het vliegveld, met paard en wagen. Daar verzamelden mannen met bijlen en zagen hun hout. Hier hadden de Duitsers magnetische mijnen, die ze niet meer in de Westerschelde hadden kunnen gooien, opgeblazen; deze mijnen bevatten elk een halve of een hele ton springstof. Ze lagen op 33 grote hopen in het bos, dicht bij elkaar, dat een explosie van één hoop ook de volgende opblies.

Op een avond, eind augustus/begin september, waarschuwden de Duitsers, dat er iets werd opgeblazen, maar zeiden niet wat. De Luftwaffe had ongeveer 40 'woningen' in Zeelst gebouwd. We dachten dat die het doel zouden zijn, maar ze

staan er nu, anno 1996, nog. Alle ramen moesten wijd open staan, anders werden die er uitgeblazen, werd ons verteld. Het was gelukkig een heerlijke zomeravond. Wij gingen gekleed naar bed. Na middernacht klonk de eerste ongelooflijk zware dreun en wij doken de schuilkelder in met zoonlief en onze benedenburen met hun hond. Om de paar minuten volgden de dreunen elkaar op. Tot in Weert sneuvelden grote winkelruiten. De bewuste huizen stonden ca. 300 meter van ons huis, maar de tijd tussen licht en klap was wel 10 seconden; dat wijst erop, dat de ontploffing op ca. 3 kilometer afstand plaatsvond. Toen na 33 dreunen alles stil bleef, ging ik kijken. Ons huis leek gaaf; er waren geen dakpannen "afgewaaid". De Duitse "bunker-huizen", met heel dikke muren en vrijwel zonder ramen (die waren er aan de buitenkant opgeschilderd om ze op normale huizen te laten lijken), stonden er nog. Pas na de bevrijding vond ik ten noorden van de startbanen het "opgeblazen bos". In het midden stonden slechts stukken kale stam. Meer naar buiten toe stonden er nog hele stammen met enkele dikke zijtakken, en nog verder zaten ale takken er nog aan, maar alle naalden en bladeren waren er af. Het hout van de getroffen bomen konden we opladen en meenemen. Het dorp had niet alleen brandhout, maar ook voor lange tijd veel werk en dat was ook heel goed.

De enige keer, dat we iets in groter verband deden, was onze deelname aan een "overwinningsmars" door Eindhoven, met een man of twintig uit Zeelst. Met een paar Engelse en plaatselijke muziekkorpsen marcheerden meer dan duizend blauwe overalls uit de wijde omgeving met hun bewapening door de stad. Ik commandeerde de PAN uit Veldhoven, Zeelst, Oerle en Meerveldhoven, dorpen die allemaal bij de gemeente Veldhoven hoorden, maar niet eerder iets samen hadden gedaan. (Van Veldhoven merkten wij niets, behalve dat er wekelijks een PAN-administrateur, De Vries genaamd, kwam om de sterkte op te nemen en hij regelde de kostwinnersvergoeding voor wie daarvoor in aanmerking kwam.)

Omdat ik zoiets nooit eerder had gedaan, had ik vooraf alle commando's goed ingestudeerd met de ondercommandanten. Tijdens de mars hadderen we helaas de pech net tussen twee muziekkorpsen in te lopen, die niet in dezelfde maat speelden. Als ik niet strak de wind eronder hield begon de troep vanzelf uit de maat te hobbelen. Met veel geschreeuw "rechts - links - rechts - rechts - rechts - enz." kon ik ze in het gareel houden; het detachement uit de gemeente Veldhoven zag er krijgshaftig uit. Alleen het schoeisel waarop ze liepen was erbarmelijk, maar ook daar vonden we wat op, althans voor het peloton Zeelst.

Toen bekend werd dat Waalwijk bevrijd was, reden we daarheen met onze auto en vonden in een net bevrijde schoenfabriek een grote partij "kistjes". Prima sterke hoge schoenen, gemaakt voor SS-soldaten, die ze niet meer kwamen halen. Met behulp van "vorderingsbewijzen", die ik maanden daarvoor op de schrijfmachine van André Schats had overgetypt uit het "Handboek Officier" van 1939 en die er heel officieel uitzagen, namen we de hele partij in beslag.

De nerveuze directie was allang blij op deze manier van hun collaboratie met de vijand af te komen. Als dank kreeg ik de prachtige laarzen, die voor de SS-officier bedoeld waren geweest. Zowel op de heen- als op de terugweg werden we beschoten door net bevrijde, wild geworden PAN-mannen en, wat erger was, door Duitse artillerie van de overkant van de Maas. Bij het verlaten van Den Bosch hadden we wel een groot bord gezien, waarop stond: "U neemt deze weg op eigen risico", maar wij dachten dat dat nog sloeg op de situatie van voorheen. Net toen we over

een hoog bruggetje reden, ontplofte een Duitse granaat in de modder onder ons. Maar noch de PAN, noch de Duitsers deerden ons echt.

Jim en Joe vertrokken van Welschap naar Engeland en Canada en konden geschrikt worden van de lijst "missing in action". Tranen vloeiden rijkelijk aan beide kanten bij hun vertrek. De Engelsen namen hun kanonnen mee om in Engeland weer in vliegtuigen in te bouwen.

Evacue's in Zeelst

Terug naar mijn dagboek.

Op 20 september hadden de Engelsen, na zeer zware gevechten met de Duitsers in Nijmegen, de Waalbruggen veroverd. Ze begonnen de Betuwe in te trekken, maar ze konden met de tanks uitsluitend over dijken rijden en die werden door de Duitsers afgesloten met anti-tankgeschut. Toen werd de corridor in Brabant door de Duitsers doorgeknipt. Om deze corridor weer te repareren moest de helft van de Guarddivisie, die de voorhoede vormde in de Betuwe, helemaal terug naar Uden.

Het duurde bijna twee hele dagen totdat de corridor weer open was. De Engelsen hadden inmiddels Elst en Driel bereikt, waar de 18e divisie Poolse parachutisten de zuidelijke Rijnsoever tegenover Oosterbeek bezet hadden. De hele operatie werd zinloos en al helemaal toen de 24e de troepen die nog operationeel waren, ten noorden van de Rijn, terug de Rijn over moesten steken als ze dat nog konden (Operatie "Pegasus", door de Engelsen als een prachtige overwinning afgeschilderd, maar in werkelijkheid een droevige catastrofe). Market-Garden was mislukt. De bezetting van Elst en een heleboel dorpen tussen Rijn en Waal werden ook zinloos, behalve een flink bruggehoofd om de bruggen bij Lent, tegenover Nijmegen. Toen de Engelsen zich terug begonnen te trekken tot op dat bruggehoofd, namen ze een groot deel van de burgers mee, telkens weer in grote haast en op het laatste moment, als de Duitse druk te hoog werd of als er teveel tanks gezien werden. Ook gebeurde het vaak dat de bevolking eerst wilde blijven, maar op het kritische moment toch nog wegwilde. De meeste mensen zaten in overvolle auto's gepropt, waardoor er geen plaats voor bagage overbleef. De Engelsen hadden daar iets op bedacht: "Bagage hier laten! In het zuiden hebben we alles in overvloed! Je krijgt alles nieuw!"

Zo kwamen er ook enkele overvolle auto's naar Zeelst, lieten de mensen op "De Heuvel" uitstappen, om daarna snel door te rijden. Daar stonden ze, in de koude herfstwind, met slechte schoenen en dunne jasjes. En wij hadden niets voor ze! Het enige wat we konden doen, was de evacuë's over het dorp verdelen. De PAN-mannen kregen opdracht ze onder te brengen, eerst door vriendelijk te vragen, maar zo nodig ook minder vriendelijk, zodat ze tenminste bij een kachel konden zitten. Eten en kleding gaven enorm veel problemen. De gemeente kon het slecht aan en organisaties op sociaal gebied, waar het noorden van het land zo rijk aan is, ontbraken vrijwel geheel. Normaal deed de kerk hier veel sociaal werk, maar die had nu ook niets en wist geen raad. Het Militair Gezag had weinig bij te dragen; het was een totaal ongeïnteresseerd stel dilettanten.

Op zekere dag kwam een massa woedende mensen naar ons hoofdkwartier; ik wist met moeite een einde aan het geschreeuw te maken en liet een oudere, wat rustiger aandoende man het woord voeren: "En nu is iedereen stil en doet u het

Meneer Ziegler

In dit verhaal over de bevrijding en de PAN niet zo belangrijk, maar wel zeer markant is het verhaal van Meneer Ziegler, een van de wildste en alles-durvende verzetsmannen uit Zeelst. Ik leerde hem in augustus kennen, toen ik met mijn vrouw van het begin tot het einde van de spertijd bij de Ten Dijk's thuis zat te praten met Jim en Joe, terwijl Jan ten Dijk in mijn bed lag; omdat er weer reserve-officieren opgebaald werden, was hij 's nachts liever niet thuis. Willy, die er ook bij was, wou net naar bed gaan toen, ongeveer om één uur een taxi uit Eindhoven voor de deur stopte en Ziegler aanbelde. Willy liet hem binnen en stopte meteen zijn tas onder de bank. Toen we kennis hadden gemaakt, bleek hij precies te weten wie ik was, en Jim en Joe kende hij ook. In de tas zat "Vrij Nederland", een illegale krant die hij altijd uit Amsterdam haalde voor Veldhoven en omstreken. Hij ging uit van de stelling: "Hoe gekker je doet, hoe minder last je hebt met Duitsers."

"Vorige week, toen ik met mijn zware tas uit de trein stapte in Eindhoven, zag ik bij de uitgang van het Perron een sterke bemande SS-controle. Iedereen werd grondig gecontroleerd. Op het Perron liep een SS-officier; ik strompelde naar hem toe, riep zijn hulp in en jawel, hij ondersteunde me, droeg mijn tas en niet alleen door de controle, hij bracht me ook naar de bus en hielp "de oude man" de bus in".

"Vandaag was de laatste trein veel te laat. Samen met een hoge Duitse "ome" heb ik toen een taxi genomen en hem bij een hotel afgezet. Omdat ik die chauffeur niet helemaal vertrouwde, heb ik me hier af laten zetten, omdat er nog licht brandde. (Je mag je verduistering wel eens nakijken.) Als de taxi weg was, kon ik naar mijn huis wandelen." Hij woonde om de hoek aan het begin van de Kruisstraat, waar die na de ingang breder werd. Het was een groot huis met een voortuin en stond aan de linkerkant van de weg. Ziegler "werkte" bij Philips.

André Schats kende hem ook goed. Hij had met een zoon van Ziegler de "pilotenlijn" van Eindhoven tot over de Belgische grens "gerund", in opdracht van Ziegler als ik het goed heb. Die had ergens vlak voor de grens een huisje staan, waar een gunstig moment kon worden afgewacht om de grens over te steken. De zoon van Ziegler werd echter opgepakt en moest voor het Kriegsgerecht in Utrecht komen. Ziegler nam een advocaat, maar die had niet veel hoop de doodstraf te kunnen voorkomen. Toen de zitting al even aan de gang was, stommelde met veel lawaai een rare, opvallende man de publieke tribune op. Hij had een duidelijk groen geverfde snor, bij een rossige knif. De president keek heel boos over deze verstoring, maar zei niets; de zitting was openbaar! Na een korte schorsing deed de president uitspraak: in verband met zijn leeftijd kreeg Ziegler junior levenslang. Hij hield daarna nog een zedenbrek over engelse terroristen en zo, en voegde eraan toe, dat Ziegler junior eigenlijk maar een uitvoerder was geweest en dat de organisator de doodstraf verdiende (hij had geen flauw idee, dat dat de man met de groene snor was). De groene snor stommelde afweer naar buiten en André, die ook in de zaal zat, volgde hem zodra hij kon. Ziegler, want die was het, kon hij echter niet meer vinden.

Terug in Veldhoven zocht hij Ziegler op en vroeg wat hij in de zaal had willen doen.

"De twee parketwachters en de drie hoofdmannen van het gerecht doodschieten en, net mijn zoon naar de klaarstaande taxi rennen! "Levenslang" is toch maar tot het eind van de oorlog, dus daar doe ik het niet voor!" En André was ervan overtuigd, dat hij het zo gedaan zou hebben, en met succes, want Zieglers plannetjes waren altijd goed doordacht, en hij was meester in improvisaties, zodra er problemen rezen.

De bevrijding was voor Ziegler een diepe teleurstelling. Het romantische, avontuurlijke leven was afgelopen. Voor de PAN was hij ongeschikt; hij was een individualist, al zou hij in een moeilijke gevecht de gevaren onbelangrijk vinden en dingen kunnen doen waarvoor je de Militaire Willemsorde kreeg.

Een paar weken later was hij ineens uit Zeelst vertrokken. Pas veel later hoorde ik wat hij had gedaan. Terwijl iedereen uit het noorden zielsgraag in het zuiden wilde verblijven, wilde hij naar het noorden om weer illegaal te kunnen zijn. Hij kende de omgeving van Elst, waar soms de Duitsers zaten en soms Engelsen een dag verbleven. "s Nachts hielden beide partijen afstand. Hij beweerde in Elst te wonen en waardevolle zaken te gaan halen; hij verstopte zich in Elst dicht bij de straat. Iemand hielp hem helemaal ingezwachteld te worden, als een zwaar gewonde man. Wat schapenbloed maakt alles heel realistisch. En toen maar wachten, levend van zijn mondvoorraad. Na dagen hoorde hij Duitsers in de straat en schreeuwde om hulp, waardoor hij werd gevonden. Nu en dan kwam er een ambulance die hem spoorlags naar Amsterdam bracht. In het Wilhelmina gasthuis werd hij op de operatietafel heel voorzichtig uitgepakt.

Ziegler zei: "Kom meisjes, pak een schaar en knip alles maar los. Mij mankeert niets."

"We denken er niet over, deze prachtige zwachtels zijn een geschenk uit de hemel!" Ze gingen door tot hij zijn hele verpakking knipte was. Hij stond op, maakte een buiging en liep het ziekenhuis uit, opnieuw de illegaliteit in.

woord!" Hij vertelde dat Engelse militairen in de kloostertuin een groot vuur stookten, om daar massa's uniformen, jassen, schoenen, sokken, ondergoed, dekens, enzovoort te verbranden. Dat deden ze wel vaker, maar nu er zoveel evacués waren die kou leden, namen zij dat niet meer.

Ik ging er heen, zag dat het waar was en vroeg de commandant van het veldhospitaal te spreken. Die was heel kort: "Het is voorschrift alle kleding en bezittingen van militairen, die in het hospitaal overleden zijn, te verbranden". Ik vroeg hem waarom dat voorschrift was. Hij antwoordde: "Soms heeft de overledene een besmettelijke ziekte, soms zit er bloed aan. Ik denk dat het voorschrift nog uit de Krimoorlog (1853) dateert, maar ik kan er niet van afwijken."

Ik praatte als brugman, maar hij gaf geen duimbreed toe, waardoor ik mij noodzaak voelde de town-major, die zich overigens nooit met ons bemoeide, hierover te raadplegen. Hij krabde zich achter de oren en zei: "Die medici krijgen altijd zulke verdomd hoge rangen, maar ik zal zien of ik mijn gezag als town-major kan gebruiken!"

En hij kreeg voor elkaar dat we de nog bruikbare kleding en wat andere spullen ter beschikking kregen, gewassen en wel. En zo waren er wel duizend dingen, waar we het druk mee hadden.

Zo moest er 's avonds, tegen de tijd dat het eten gaar was, bij de keuken van de Engelsen een wachtpost staan om de velen, die daar ook wat wilden halen, op afstand te houden; speciaal lieve meisjes werden er met pannen naar toe gestuurd. De MP had daar ook één man; die mocht alleen tegen de koks optreden, die niets liever deden dan de lieve meisjes "een plezier" te doen, want "voor wat hoort wat". Op een keer merkten we, dat de koks alleen eten gaven aan meisjes die beloofden 's avonds terug te komen voor een "wandeling" in een duister bosje. Maar gelukkig vond de officier-keukencommandant dat niet netjes en samen maakten we er een eind aan. Wat overbleef kregen wij voor diverse goede doeleinden, zoals gezinnen met evacués. Weer een dagelijkse baan erbij! Inmiddels werd ons duidelijk, dat onze taak veranderde: we waren begonnen als "partizanen", die aan de strijd deel wilden nemen. Door het besluit, dat we niet naar het front gingen, verviel die taak. We werden steeds meer een politie-troep. Ik vroeg me dus af of er eigenlijk nog politie was. De rijkspolitie Boekhout zei desgevraagd: "Ja en nee; in de meeste plaatsen zitten nog enkele agenten van de rijkspolitie, zoals Mikkers en ik in de gemeente Veldhoven, maar de leiding in Eindhoven is totaal ontwricht; het waren bijna allemaal NSB-ers en ander tuig en die hebben de benen genomen. Praktisch gesproken is er dus eigenlijk geen politie meer, totdat het Militair Gezag een nieuwe districtscommandant met staf benoemt. En daarbij kunnen we met twee man natuurlijk nooit doen wat jullie in Zeelst met 30 man en in de gemeente Veldhoven met meer dan 100 man doen. De hulp, die jullie geven aan de Engelsen en aan de evacués e.d., zal dan ook nooit tot onze taak behoren. Dus laten we het maar laten zoals het is, tot jullie in het Nederlandse leger-in-oprichting worden opgenomen; dan zien we wel weer verder."

Zeelst als doorvoerplaats

Nog even terug naar najaar 1944 in Brabant.

Zeelst was nu wel vast in Engelse handen, maar de Duitsers zaten nog 10 à 15 kilometer verder. Van Brabant waren nog grote delen bezet en die werden taai ver-

dedigd. Zeelst was overdag een doorvoerplaats voor tank-en transportcolonnen en lege ambulances. 's Nachts reden in omgekeerde richting lege transportcolonnen en ambulances met gewonden. De ambulances waren alle van hetzelfde type en vervoerden 4 zwaargewonden met medisch personeel of 6 lichter gewonden. Deze ambulances waren tijdens de oorlog in Engeland gebouwd en hadden een achterbrug en differentieel met tandwielen van slechte kwaliteit; het gevolg was een loeiend geluid, met een toonhoogte, afhankelijk van de snelheid. In bed konden we niet nalaten de ambulances, die door de Kruisstraat reden, te tellen om dan in te schatten of er lichte of zware gevechten waren geweest. Soms waren het er 25, soms ook meer dan 100, en elke nacht kwamen ze. Eerst naar de kanaalkust of Normandië, later naar Antwerpen.

Overdag reden de tanks de andere kant op. De bocht tussen "De Heuvel" en de Kruisstraat was eigenlijk ongeschikt voor tanks. Een tank reed door, tot hij dwars voor de Kruisstraat stond, op aanwijzing van de MP; dan zette de bestuurder zijn linker rups vast en dreef de rechter aan, zodat de rechterkant begon te rijden, daarbij de vaststaande linker rups omwikkend tot de neus de Kruisstraat in wees; dan liet hij de beide langzaam vooruit gaan en reed de straat in. Eén tank was tot daaraan toe - maar na enkele tanks werd de bestrating naar de kant gewerkt en ontstond in het midden een steeds dieper wordende "zandbak". Twee steile wallen van zand en straatstenen begrepsden de zandbak, waarin twee diepe rupsbrede geulen met daartussen een dijk, die door de "buik" van de tank de Kruisstraat ingeschoven werd.

Als de geulen te diep werden en de dijk ertussen te hoog, liep de tank vast en draaiden de rupsbanden doelloos rond. Er moest dus wat gebeuren.

Een peloton "pioneers" trad aan. Om die aan het zware werk te houden, was een hele compagnie nodig. In ploegen gooiden zij steeds zand in de geulen tussen de tanks. Als het tankvervoer voor die dag afgelopen was, werd de weg helemaal vlak gemaakt en weer bestraat. Om dat sneller te kunnen doen, werden de stenen op de platte kant gelegd. Als nu 's nachts de ambulances voorzichtig om deze hoek reden, dan bleef dat aardig liggen, maar na de eerste tank, de volgende dag, begon de ellende opnieuw. Ik praatte met de town-major over der mogelijkheid om Nederlanders hier mee te laten werken, omdat wij bijna uitsluitend werkloos hadden, nu Philips nauwelijks werkte en de sigarenfabrieken en bijna alle andere bedrijven en bedrijfjes stillagen.

Dat leverde niets op, want hij kon wèl pioniers krijgen, maar géén werk tegen geld laten doen. Bovendien waren de pioniers eenvoudige hulpkrachten, meestal los werkman, grondwerkers, sjouwers, e.d.. Veelal niet geschikt voor de infanterie, maar moesten toch in dienst "eerlijk is eerlijk".

Ik probeerde hem te vertellen, dat er in de Engelse oorlogssituatie vast behoefte was aan deze mensen, maar daar had hij niets mee te maken. Zo bleef de Kruisstraat aan de pioniers en was de Engelse bevolking van Zeelst opnieuw uitgebreid met enige honderden; het werd rijkelijk vol.

Inmiddels hadden de Engelsen de Maas bereikt en liep het front van Zeeland langs de Waal (met uitzondering van het bruggehoofd bij Lent) tot ten oosten van Nijmegen en dan langs de Maas tot bij Roermond. Ten zuiden van Roermond zaten de Amerikanen over de Maas tot net in Duitsland.

De Red Ball-route

In december 1944 probeerden de Duitsers nog één keer het initiatief in handen te krijgen door een groot offensief te beginnen, net op de grens tussen de Engelsen en de Amerikanen, in de hoop dat de samenwerking daar minder goed zou zijn. Dit zogenaamde "Ardennen-offensief" slaagde er in diep door te dringen in Luxemburg en België. Toen de geallieerde luchtmachten in zouden grijpen, kwam er een lange periode van mist, regen en sneeuw, waardoor ze aan de grond moesten blijven en toezien hoe de Duitsers oprukten in de richting van Dinant. Men vreesde dat uiteindelijk Antwerpen, de grootste aanvoerhaven, het doel zou worden. Het offensief werd echter tot staan gebracht en een uitputtingsslag volgde, waarbij aan beide zijden ontzettend veel tanks, kanonnen, munitie, brandstoffen, enz. verloren ging, om van mensenlevens maar niet te spreken. Grote aantallen schepen vol materiaal voeren heen en weer over de Noordzee en Het Kanaal. Het hoofdprobleem was de lading snel naar het front te vervoeren.

Eisenhower, de geallieerde opperbevelhebber, wees een aantal routes aan als "Red Ball-route". Alle dwarsverkeer over deze routes werd gedurende enkele dagen verboden, zelfs te voet oversteken was niet toegestaan. De B.S. werd gevraagd dit 24 uur per dag af te dwingen, van de Belgische tot de Duitse grens. Eén route liep van Antwerpen over Turnhout, Bladel, Eersel, Veldhoven, Eindhoven, Weert, Roermond en verder. Het peloton, voor zover niet op het vliegveld nodig, trok naar Veldhoven. In verband met de afstand moesten we 6 uur op, 6 uur af, zodat men thuis kon slapen. (Op het vliegveld moesten we 4 uur op, 4 uur af.) De Red Ball-route was goed aangegeven door borden met een rode ronde schijf. Ze reden waanzinnig hard en rekenden op volkomen lege wegen. Het retourverkeer ging langs een andere route. De Engelse drietonnars waren dwergen, vergeleken met de Amerikaanse vrachtwagens, die bijna allen door zwarten bestuurd werden. De zware takelwagens, die hier en daar langs de route klaar stonden, hoefden bij ons geen dienst te doen. De Red Ball-chauffeurs reden dus wel keihard, maar heel goed en het regende niet. Door dat harde rijden was het voor de tweede chauffeur bijna uitgesloten om te slapen, wat op den duur voor problemen zorgde. Om de slaperigheid tegen te gaan hadden ze snuifapparaatjes meegekregen waar benzedrine in zat; een middel dat tegen verstopte neuzen was bedoeld, maar ook goed hielp tegen de slaap.

Op rustige momenten hielpen we wat dwarsverkeer oversteken, dat er soms al uren stond; na een tijdje hielpen de voetgangers en fietsers zichzelf wel. Na drie dagen hield de stroom op en konden wij gaan slapen.

Aan het Ardennen-front werd het plotseling mooi weer en op hetzelfde ogenblik barstte de hel los over de Duitsers, die uitgeput terugweken, voorzover ze niet werden afgesneden en zich moesten overgeven.

De Luftwaffe liet zich vrijwel niet zien, zodat iedereen dacht, dat die niet meer bestond. Op 1 januari ervoeren we hoe je met zulke gedachten op moet passen. (Zie voetnoot nr. 4, waar die dag is beschreven). Dat was voorlopig het einde van de militaire activiteiten en ook bijna het einde van de wapenfeiten van de PAN. Een natte en vooral koude winter viel in, waarin veel werd geleden in het noorden van ons land, maar ook in het zuiden.

NOTEN

1. Dezelfde truc, die ik die avond van captain Cow leerde heb ik later, toen ikzelf een tijdlang Security officer was bij de staf van Prins Bernhard, in Brussel en later in Apeldoorn meermalen toegepast. Daarmee viste ik toen o.a. een SS-er uit de postkamer van de Prins, die zich in Brabant als oorlogsvrijwilliger had aangemeld. Hij beweerde eerst bij Heeze ondergedokern gezeten te hebben, maar later bleek, toen hij als leugenaar ontmaskerd was, dat hij daar bij de SS gezeten had op bevel van zijn NSB-vader, zeer tegen zijn zin en op een kritiek moment was hij gedeserteerd in een overall van een behulpzame boer.
2. "Jerry" was het Engelse scheldwoord voor Duitsers - zoiets als "mof". Denk maar aan het woord "Jerrycan", wat de Engelsen geven aan de Duitse zeer handige benzineblikken, die ze bij duizenden in de woestijn in Noord-Afrika buit maakten; deze bevatten 5 liter. Die zullen wel een officiële Engelse naam hebben gekregen, maar iedereen bleef ze Jerrycan noemen.
3. Een Wing-Commander had een Wing van ca. 20 vliegtuigen onder zijn bevel.
4. Na een soortgelijk feest op oudejaarsavond voerde de Luftwaffe op 1 januari 1945 een zware aanval op Welschap uit. De Duitsers vlogen laag schietend over de typhoons en andere, zwaardere bombardeurs die in rijen stonden opgesteld; elke kogel of granaat was raak. Na oudejaarsavond met veel alcohol waren de mannen van de luchtfweer te ziek om veel te doen en lieten zich nauwelijks horen. De PAN schoot een van de toestellen neer met een Duitse mitrailleur. Enkele Engelse piloten wisten met een jager uit de rij op de startbaan en in de lucht te komen en schoten wat neer, voor ze zelf vielen. Het was een verschrikkelijke ravage. Benzine stroomde uit de startklare toestellen en vatte vlam. De bommen in de toestellen begonnen te ontploffen, toen ik op mijn motor langs de rij brandende wrakken reed. Ik reed zo hard als ik kon en zoveel mogelijk aan de rand van de startbaan. Een toestel naast mij ging de lucht in, waardoor ik zes meter opzij en 11/2 meter dieper in een droge sloot terecht kwam. Ik haalde het en begrijp achteraf niet hoe het mogelijk is, dat ik geen schrammetje had. Urenlang reden tientallen ambulances van het vliegveld naar Eindhovense ziekenhuizen op en neer. De BBC en onze kranten meldden er bijna niets van: "Een laatste vruchteloze stuiptrekking van de Luftwaffe"..... Vruuchteloos? Wij wisten wel beter en ons vertrouwen in de BBC was diep geschokt.
5. Het verhaal dat op 24 december de PAN, alias de "Blauwe Jagers" zouden zijn opgeheven, zoals dat in het prachtige boek "Einddoel Maas" van Didden en Swarts staat (blz. 114), is, in elk geval voor grote delen van Brabant, onjuist. De naam Blauwe Jagers werd ook gebruikt door de le compagnie van de "stoottroepen", die op 22 september werden opgericht en uit PAN-mannen bestond. De PAN bleef echter bestaan tot het voorjaar van 1945. Wel was de PAN verzwakt door het vertrek op 3 januari van der oorlogsvrijwilligers naar Fournes in Noord-Frankrijk. Daar kregen zij een heropleiding in het gebruik van Engelse wapens, om als le bataljonjagers deel uit te gaan maken van de Nederlandse strijdkrachten. Uit Zeelst en Veldhoven ging meer dan de helft van de PAN-mannen met mij mee daarheen en in maart 1945 naar het front in Zeeland (St. Philipsland). Van hen gingen enkelen later nog naar Indië.

GENEALOGISCHE DAG BRABANT

21 september 1996

10.00 - 16.30 u.

Rijksarchief Noord Brabant

Voor de tweede keer organiseren het Rijksarchief Noord Brabant en Stichting Brabants Heem een genealogische dag, bestemd voor iedereen, die op zoek is naar zijn/haar voorouders.

Op de *genealogische markt* kunt u kennis maken met tal van organisaties en verenigingen op het gebied van genealogisch onderzoek. Er zijn informatiestands van o.a. het Rijksarchief Noord Brabant, Stichting Brabants Heem, Centraal Bureau voor Genealogie, Nederlandse Genealogische Vereniging en de Sectie Militaire Geschiedenis Koninklijke Landmacht.

Er is een (ruil)beurs van bidprentjes e.d., computerprogramma's worden gedemonstreerd en de gehele dag worden lezingen gehouden rond het thema 'militaire voorouders'.

De Genealogische Dag wordt gehouden in de Citadel (Rijksarchief Noord Brabant), Zuid-Willemsvaart 2 in 's-Hertogenbosch.

Voor nadere inlichtingen kunt u terecht bij het rijksarchief (tel. 073 6818500).

IV. KEMPISCHE CURIOSA 35 METEN MET TWEE MATEN

door J. Lijten

Met twee maten meten vinden wij niet eerlijk. Gezien echter de kostbare snoe-preisjes, die machtige mannen zichzelf toekennen op kosten van de gemeenschap, wordt er nog steeds (of steeds meer?) met twee maten gemeten. Omdat het machtige mannen zijn, die met twee maten meten, wordt er door andere machtige mannen nauwelijks een woord aan besteed. Zij schijnen dat dus heel gewoon te vinden, maar vinden het tevens prettiger, dat er niet over gepraat wordt.

Nu was het vóór de tijd van Napoleon heel gewoon, dat men met meer maten mat. Elke plaats van enige betekenis had eigen maten. Op het vasteland van West-Europa heeft Napoleon aan die warboel een eind gemaakt, maar omdat hij niet in Engeland kon komen, zijn de Engelsen met hun eigen maten blijven meten. Thans belijden zij met de mond tot West-Europa te behoren, maar gezien recente gebeurtenissen kunnen zij het niet laten met eigen maten te meten.

Toen men nog eerlijk met meer maten kon meten, gaf het soms ook moeilijkheden. Daarom verzocht Lubertus van Vollenhoo als rentmeester van het Oirschotse kapittel in 1673 aan de Oirschotse regenten om de verhouding van Oirschotse en Bossche korenmaten in een verklaring vast te leggen. Secretaris Peter van Andel liet van Vollenhoo als zijn klerk de verklaring op schrift stellen, terwijl hij zelf ze ondertekende.

De interne verhoudingen waren aldus:

1 Oirschots mud = 2 malder = 6 sester = 12 lopen = 144 kan

1 Bosch' mud = 2 malder = 8 sester = 16 lopen = 192 kan

De onderlinge verhoudingen waren:

1 Bosch' mud = 16 Bosch' lopen = 14 Oirschots lopen =
1,143 Oirschots mud (afgerond)

1 Oirschots mud = 0,875 Bosch' mud

hetzelfde geldt voor malder

1 Bosch' lopen = 0,875 Oirschots lopen

1 Oirschots lopen = 1,143 Bosch' lopen (afgerond)

hetzelfde geldt voor sester en kan.

Het is duidelijk, dat de Bossche maten kunstmatig zijn, immers een sester is volgens de woordbetekenis een zesde deel van een mud. Omdat in Den Bosch een sester een achtste deel van een mud is, kan deze verhouding pas ingevoerd zijn, nadat de oorspronkelijke betekenis van het woord 'sester' al vervaagd was.

De naam 'lopen' als inhoudsmaat was de hoeveelheid rogge, die men in een zaai-korf in een keer kon meenemen om te zaaien. Later is de naam 'lopen' als inhoudsmaat vervangen door de naam 'vat'. Dit speelde klaarblijkelijk al in 1673.

Als oppervlaktemaat was een 'lopen' (lopensaet of lopense) de hoeveelheid land, die met een lopen rogge in een keer lopen bezaaid kon worden.

BIJLAGE

1673.11.29

Oirschot

De Oirschotse regenten geven op verzoek van Lubertus van Vollenhoo, rentmeester van het Oirschotse kapittel, een overzicht van het verschil tussen Oirschotse en Bossche korenmaten.

Minuut: O.A.A.O., vrl. inv. nr. 5476.

Wij schepenen, geswoorens, raetsmannen, kerck- ende heilige Geestmeesters, representeerende 't corpus der vryheydt Oirschot, tuygen ende certificeren mits delen ter instantie van Lubertus van Vollenhoo, rentmeester van het capittel der voorschreven vryheydt, dat gemelte vryheydt ende de inwoonderen van dien van alle oude tyden hebben gehadt ende noch daegelycx gebruycken eenen coorenmate, onderscheyden van de mate der stadt van 's-Hertogenbossch, bestaende in kannen, lopens oft vaeten, sesters, malders ende mudden, maeckende twaelff kannen een vat oft lopen, twe lopen een sester, drie sesters een malder ende twe malders een mudde, ende dat de mate der stadt van 's-Hertogenbossche oock bestaet in lopens, sesters, malders ende mudden, toch met dit onderscheydt, dat twe lopen ten Bossch maecken een sester, maer vier sesters maecken aldaer een malder ende twe malders een Bossch' mudde in der voegen, dat twaelff Oirschotse lopens oft vaeten maecken een Oirschots mudde ende seshien Bossche lopens maecken een Bossch' mudde, dat oversulcx een Oirschots mudde is cleynder als een Bossch' mudde, maer een Oirschots lopen oft vat is grooter als een Bossch' lopen oft vat, aengesien dat veerthien Oirschots lopens oft vaeten maecken seshien Bossche lopens, want wy hetselve soo altyt hebben weeten ende noch daegelycx sien useren.

Ende dattet is Goddelyck ende rechtveerdelyck der waerheydt getuygenisse te geven, soo hebben wy schepenen voorschreven onsen gemeynen schependomszegele op het spatium deser doen drucken ende door onsen secretaris laeten onder-teekenen.

Gegeven den XXIXen november 1673.

w.g. P. van Andel.

V. DE FAMILIE TEURLINX EN HUN STOELEN- EN WIELDRAAIERSAMBACHT

door H. Teurlinx

Inleiding.

Op 8 mei 1976 werd te Oirschot een archiefdag gehouden ter gelegenheid van het eerste lustrum van het drie-maandelijks tijdschrift "Campinia", uitgegeven door het streekarchief Noord-Kempenland.

Op die dag was er ook een historische tentoonstelling in het "Hof van Solms", betrekking hebbende op de stoelenindustrie in Oirschot, waar niet alleen stoelen getoond werden maar ook een overzicht werd gegeven van de fabrieken met oprichtingsdata.

Het viel mij op, dat bij de naam van de firma C.H. Teurlinx en Meijers het jaartal 1860 stond en bij die van de Gebr. Teurlinx het jaartal 1904.

Op mijn opmerking betreffende het jaartal 1904, welke mijns inziens onjuist was, moest men het antwoord schuldig blijven.

Vanwege het feit, dat de firma Gebroeders Teurlinx al ver vóór 1904 stoelen maakte, is uit het hierop volgend onderzoek komen vast te staan, dat de familie Teurlinx zich reeds in de achttiende eeuw met het vervaardigen van stoelen bezig hield.

Aangezien de economische omstandigheden niet erg rooskleurig waren en het afzetgebied klein was te noemen, kon men spreken van fabrikage op bescheiden schaal.

In de tweede helft van de negentiende eeuw werd de stoelenindustrie een belangrijke bedrijfstak in Oirschot, waarbij de familie een grote bijdrage leverde; niet alleen door de Oirschotse stoelen maar ook door de in 1859/1860 geïntroduceerde Amerikaanse stoel.

Eén van de familieleden, Cornelis Jacobus Teurlinx geheten ging in 1848 naar Amerika en kwam in Detroit in de stoelenbranche terecht, waar hij kennis maakte met een van oorsprong Engels stoeltype, de zogenaamde Amerikaanse stoel.

Omstreeks 1858 kwam hij terug met een schat aan gegevens en kon dankzij de medewerking van een neef van hem, Augustinus Teurlinx, met de productie van de stoelen beginnen.

Het begin van de stoelendraaij.

Dinsdag 3 december 1720 moet een bijzondere dag geweest zijn voor de familie Teurlinx in Turnhout.

Op die dag vond er een doopplechtigheid plaats in de Sint-Pieterskerk aan de Grote Markt. De tweede zoon van Augustinus Teurlinx uit zijn tweede huwelijk met Cornelia Dommeliers werd ten doop gehouden door zijn grootvader Cornelius Dommeliers en Helena Vueghts, een buurtgenote van de familie. De dopeling ontving de naam Cornelius.

Zijn vader Augustinus, geboren en gedoopt te Haaren bij Oisterwijk, was eerder gehuwd geweest met Cornelia Havermans, die hem drie kinderen had geschonken, te weten: Henricus, Petrus en Maria Cornelia, die allen te Turnhout zijn geboren

en gedoopt. Op 25 april 1718 overleed Cornelia en Augustinus bleef met drie kinderen achter, waarvan de jongste ongeveer een half jaar oud was. Op 21 juni daaraanvolgend hertrouwde Augustinus te Turnhout met genoemde Cornelia Dommelers en werd er ten behoeve van de kinderen uit het eerste huwelijk een boedelbeschrijving gemaakt, waarin behalve onroerende goederen ook roerende goederen, zoals draaiersgereedschap en winkelwaar werden opgesomd.

Uit het tweede huwelijk van Augustinus werden zeven zoons geboren en gedoopt te Turnhout, waarvan Cornelius, zoals gemeld de tweede zoon was. Cornelius, ook wel Cornelis genoemd, groeide op in Turnhout en zou, zoals gebruikelijk was, bij zijn vader in de leer zijn gegaan voor wieldraaier.

Het gezin woonde in *een welgelegen huijssinge*, waarvan de ligging is te situeren op de hoek van het tegenwoordige Zegeplein en de Grote Markt.

Hoe zijn verdere levensloop in Turnhout was, is niet bekend. Hij was amper 16 jaar, toen zijn moeder op 9 december 1736 overleed.

Zijn vader hertrouwde op 5 mei 1737 voor de derde maal, nu met Christina Tormans uit Beerse bij Turnhout, uit welk huwelijk één dochter werd geboren, die de naam Maria Theresia kreeg. Kort voor haar eerste verjaardag overleed Augustinus op 50-jarige leeftijd en werd op 7 februari 1739 te Turnhout begraven. In 1748 nam Cornelis het besluit zijn geboortestad te verlaten om zich in Oirschot te gaan vestigen en hij verkreeg daarvoor op 14 juni 1748 van de schepenen een borgbrief*.

Wat hem bewogen had om Oirschot als zijn nieuwe vestigingsplaats te kiezen, is niet met zekerheid te zeggen of hij moest er relaties hebben met deze of gene.

In de jaren 1734 en 1742 woonde er een neef van hem met zijn gezin in Oirschot. De neef, Frans Teurlinx geheten, was een zoon van Aert uit Oisterwijk, de oudste broer van Cornelis' vader.

Hoewel Frans 15 jaar ouder was dan Cornelis, bleek er toch een goede verhouding te bestaan tussen beiden, want op 20 april 1741 was Cornelis namelijk doopgetuige van de in Oirschot geboren zoon van Frans, die de naam Augustinus kreeg. Ook bestond de mogelijkheid, dat Cornelis meerdere malen bij zijn neef op bezoek kwam en op die manier kennismakte met zijn toekomstige vrouw.

Want na verblijf van ongeveer twee en een half jaar in zijn nieuwe woonplaats, gaf hij op 15 november 1750 zijn ja-woord aan Martina Baijens.

Zij namen hun intrek in de woning, welke Cornelis reeds vóór zijn huwelijk bewoonde. Deze woning, gelegen aan de Rijkessluisstraat, het huidige nr. 13, had hij in 1748 van de Tafel van de Heilige Geest van Kerkhof, Hedel en Spoordonk gehuurd. Uiteindelijk koopt hij het huis in 1761 voor een bedrag van 245 gulden. Uit het huwelijk werden vier zonen en vier dochters geboren.

Cornelis verdiende de kost met het maken van stoelen en diverse houtwerken zoals houten borden, lepels etc. Enige kerkrekeningen geven een beeld van zijn werk-

* Een borgbrief ook wel ontlastbrief genoemd, werd verstrekt aan diegenen, die naar een andere plaats verhuisden. Het doel van de brief was, dat wanneer een persoon of familie in de nieuwe woonplaats tot armoede zou komen, de plaats van herkomst kon worden aangesproken voor een gedeelte in de alimentatie.

zaamheden als wieldraaier en ook als schilder. In de kerkrekeningen uit de jaren 1748-1749 is opgetekend, dat hij voor het maken van 6 stoven op 13 december 1749 twee gulden en twee stuivers ontving en voor het maken van één stoof op 23 december d.a.v. 7 stuivers. Op 28 juli 1761 ontving hij een bedrag van 1 gulden en elf stuivers voor verrichte werkzaamheden op 27 juni. De tekst van deze laatste rekening luidt als volgt:

*27 junij 1761 1 stoel gerepareert voor de Grootte Kerk
3 stoelen gemat en 3 stoelen de mat gerepareert en 2 koppen opgedraijt*

Behalve het maken of repareren van stoelen leverde Cornelis ook verf, stopverf etc. en verrichtte schilderwerk aan de kerk, blijkens een rekening van 24 september 1786 ging het hierbij om een bedrag van 27 gulden, 16 stuivers en 2 penningen.

In de periode van 1750 tot einde achttiende eeuw waren de economische omstandigheden slecht te noemen en het is natuurlijk goed denkbaar, dat er allerlei werk moest worden aangepakt om te overleven. Al met al was het hem toch gelukt om financieel uit de voeten te kunnen, want Cornelis had behalve het in 1761 gekochte huis ook nog andere percelen gekocht.

In 1779 kocht hij van Johanna Walraven, weduwe van Rogier Bernarts Vlemmincx een akkertje, groot 2,5 lopen (circa 40 aren) en in 1787 kocht hij van Leonard de Marcq een schuur en hof, groot 1,5 lopen (circa 25 aren) voor een bedrag van 431 gulden.

Dit laatste perceel is gelegen aan de Rijkessluisstraat, huidige nr. 52, waar nu de stoelenfabriek van de firma Teurlinx en Meijers is gevestigd.

Cornelis overleed op 82-jarige leeftijd en werd op 31 januari 1803 begraven. Zijn vrouw was reeds overleden op 20 oktober 1796.

Op 3 september 1803 vond er een erfdeling plaats tussen de dan nog in leven zijnde kinderen met name Cornelia, Hendrik, Wilhelmus van Beers als man van Maria Adilia, Jan en Louis. In die erfdeling werd vastgelegd, dat Louis het ouderlijk huis en hof kreeg benevens winkelwaar en hij moest aan zijn zuster Maria Adilia 200 gulden betalen ter egalisatie van alle andere parten.

Hendrik ontving een schuur en hof, *nu gemaakt tot eene woning*, gelegen aan de Rijkessluisstraat 52 en moest zijn broer Jan 100 gulden betalen.

Cornelia ontving een perceel land, genaamd *de Aenstede van Anneke Bonaerts*, groot 3 lopen (circa 50 aren). Jan verkreeg een partij meubelen, tin en ellegoed en ontving van zijn broer Hendrik een som van 100 gulden. En tot slot kreeg Maria Adilia een partij meubelen, ellegoed en brandhout en van haar broer Louis 200 gulden.

Uiteindelijk bleven Cornelia en Louis (beiden ongehuwd) in het ouderlijk huis aan de Rijkessluisstraat 13 wonen.

Hendrik, pas gehuwd met Catharina Smetsers bewoonde het al eerder genoemde pand aan de Rijkessluisstraat 52.

Jan woonde sinds hij gehuwd was op 9 juli 1797 met Catharina Kemps aan de Rijkessluisstraat, het huidige nr. 4.

Beroepen.

Om te weten te komen wat voor beroepen de zoons van Cornelis uitoefenden, werden de boeken van de patentschuldigen (patenregisters) geraadpleegd. Deze belasting (ingevoerd in 1805) werd aanvankelijk geheven, wanneer men een bedrijf wilde gaan beginnen of een bepaald beroep uit wilde gaan oefenen, maar in 1819 omgezet in een belasting op een beroep of bedrijf, geheven op de geschatte onzuivere opbrengst van een bedrijf. Het patent werd in 1893 vervangen door de bedrijfsbelasting.

De in Oirschot aanwezige patentregisters dateren van 1815 met enige onderbrekingen tot 1862 en vanaf 1891 tot 1893.

De gegevens over de jaren 1815 tot en met 1831 geven voor Jan, Hendrik en Louis een gelijk beeld en voor Jan en Hendrik gold in het algemeen, dat zij naast wieldraaier en stoelenmaker ook winkelier waren in kruidenierswaren zoals koffie en thee, tabak en de markten *frequenteerden*.

Voor Louis gold hetzelfde met dien verstande, dat hij geen wieldraaier was maar schoenmaker.

Helaas ontbreken de gegevens over de jaren 1818 tot en met 1820 en 1832.

In 1833 werd Jan genoemd *winkelier in de eerste en tweede soort*, wieldraaier en zevenmaker zonder knecht en koopman in aardewerk.

Inmiddels was Hendrik de oudste van de drie broers op 7 december 1832 overleden en in 1833 wordt de weduwe van Hendrik genoemd in de registers, zijnde winkelierster en stoelenmaker met knecht.

In de periode tot 1842 was Jan ook geregistreerd als boekverkoper; verder verkocht hij papier, pennen en andere benodigdheden en was daarbij ook stoelenmaker.

Gezin Hendrik Teurlincx.

Zoals eerder geschreven, was Hendrik, de oudste zoon van Cornelis en van Martina Baijens op 19 juni 1803 gehuwd met Catharina Smetsers, die hem vier kinderen schonk, te weten: Martina, Cornelis Jacobus, Peter en Maria.

Van Hendrik is uit de kerkrekeningen bekend, dat hij hout leverde en een houtzaag-inrichting moest hebben. Hieronder volgt een letterlijke weergave van twee rekeningen uit het jaar 1805, welke Hendrik indiende:

Hendrik Teurlincx planken geleverd voor St. Peterskerk

1805 in Junij 27 voet 2 1/2 duim 4 st. de voet

Den 3 Julij nog 35 voet samen 62 voet

12- 8- 0

Voldaan Hendrik Teurlincx

Hendrik Teurlincx geleverd

voor St. Peterskerk 1805 den 22 September

33 voet notebome planken 12 duim de voet

2- 9- 8

Den 20 November 25 voet eijke planke 1 1/2 duim

2 3/4 st. de voet

3-8-12

Den 21 dito nog 22 1/2 voet

3-1-14

9-0- 2

Voldaan Den 3 Januari 1806

(get.) Hendrik Teurlincx

In een tijdvak van bijna vijf jaar vonden er in de familie van Hendrik Teurlincx drie overlijdens plaats.

Martina, de oudste dochter overleed op 28-jarige leeftijd op 19 augustus 1832. Hendrik, haar vader, op 7 december daaraanvolgend en haar moeder Catharina Smetsers op 6 september 1837.

Maria, de jongste dochter van Hendrik, huwde op 10 juli 1842 met Hendrik Meijers. Bij dat huwelijk was ook als getuige aanwezig haar neef Augustinus Teurlincx, de jongste zoon van haar oom Jan.

Met haar broers Cornelis Jacobus en Peter woonden Maria en haar man Hendrik Meijers aan de Rijksluisstraat 52.

Cornelis Jacobus had evenwel het voornemen om te emigreren en omstreeks augustus 1848 vertrekt hij met Willem Meijers (een broer van zijn zwager) en diens vrouw en kinderen naar Noord-Amerika (Detroit) met het doel een beter bestaan op te bouwen.

In de lijst van de volksverhuizers (deel II Noord Brabant 1848-1877, folio 12, aanwezig in het archief van het Departement van Binnenlandse Zaken) staat woorde-lijk:

Cornelis Teurlincx-houtzager-oud 42 jaar-RK-min gegoed- heeft geen aanslag gehad. Reden van vertrek naar Amerika: om er een beter bestaan op te bouwen - naar Detroit.

Uit de laatste gegevens blijkt, dat Cornelis evenals zijn vader het beroep uitoefende van houtzager.

Blijkbaar had ook zijn broer Peter plannen gemaakt om te emigreren en vertrekt met hetzelfde doel voor ogen in 1851 naar Detroit in Noord-Amerika.

Het was in die tijd niet zo verwonderlijk om te emigreren, want economische omstandigheden dwongen hiertoe. De jaren 1845-1849 waren niet rooskleurig en vooral de mislukte aardappeloogsten van 1845 en 1849 waren er debet aan. De internationale crises van 1848 en ziekten als tyfus en influenza veroorzaakten een noodtoestand, als ook de stijgende prijzen op levensmiddelen in 1847 en de toenemende werkloosheid.

Daarenboven kwamen in 1848 in diverse Europese steden maart-revoluties voor, zodat in Nederland de zo lang verwachte grondwetswijziging uiteindelijk versneld werd doorgevoerd, waardoor eventuele politieke moeilijkheden hier te lande werden voorkomen.

In Amerika was Cornelis Jacobus in de stoelenbranche terechtgekomen en volgens zijn brief van maart 1853 aan zijn neven en nichten (kinderen van Jan Teurlincx, zijn oom) moesten ze hard werken, maar ging het hen voor de wind, in tegenstelling tot de omstandigheden in Oirschot, waar je met de pet in de hand je stoelen moest slijten.

Dat klonk erg positief, maar ... in de winter was er bijna geen werk. Ze moesten op aanvoer van hout wachten en leefden min of meer op crediet.

Ondanks de kennelijk goede vooruitzichten, keerde hij omstreeks 1858 toch terug naar Oirschot.

Zijn broer Peter, die hem in 1851 was gevolgd en als schilder in de omgeving van

Detroit werk had gevonden, was al eerder in Nederland terug. Want op 20 april 1858 lieten Peter Smetsers, Peter Teurlinx en zijn zwager Hendrik Meijers een schuldbekentenis opmaken voor de notaris te Oirschot ten behoeve van de gemeente Oost-West en Middelbeers ten bedrage van f. 800,- tegen een rente van 4 1/2%. Het geleende bedrag was bestemd om de terugkeer van Cornelis Teurlinx te bekostigen.

Typerend is, dat van het vertrek en van de terugkomst van zowel Cornelis Jacobus als van Peter geen aantekening in het bevolkingsregister is gemaakt. Men mag ervan uitgaan dat Cornelis kort na de geldlening op 20 april 1858 huiswaarts ging en in de loop van 1858 thuiskwam.

Familie Jan Teurlinx.

Jan, de op één na jongste zoon van Cornelis Teurlinx en van Martina Baijens, was gehuwd met Catharina Kemps. Uit dat huwelijk werden negen kinderen geboren ofwel zeven dochters en twee zoons. Jan oefende behalve het beroep van stoelenmaker ook nog het vak van houtdraaier uit, hetgeen blijkt bij de geboorteaangifte van zijn jongste zoon op 2 januari 1813. In de geboorteakte, welke in het Frans is opgesteld, staat het beroep vermeld van *tourneur de bols*, hetgeen houtdraaier betekent.

Volgens het patentregister van 1842 oefende hij ook het beroep uit van vetkaarsenmaker.

Dat er uiteenlopende beroepen werden uitgeoefend, had te maken met het feit, dat er geen groot afzetgebied was en aangezien kaarsen zowel voor huishoudelijk gebruik als voor kerkelijke erediensten bestemd waren, was de vraag naar dit artikel vele malen groter.

T.b.v. de kazerne van de Koninklijke Marechaussee in Oirschot had Jan nog een aantal stoelen geleverd. De door Jan ingediende rekening werd door zijn zoon Cornelis getekend voor ontvangst van het bedrag op 20 februari 1845.

Gezien de leeftijd van Jan - hij was in 1845 80 jaar - lag het voor de hand, dat niet hij maar één van zijn zoons Cornelis of Augustinus de stoelen had gemaakt.

Buiten zijn vakgebied was Jan in de periode van 1 april 1802 - 1 april 1803 borgemeester (ontvanger) en op 17 januari 1806 werd hij zelfs schepen in Oirschot.

Na de inlijving van het zuidelijk deel van Nederland bij het Franse Keizerrijk in maart 1810 werd hij in juli daaraanvolgend als fungerend schepen beëdigd tot raadslid van de *Commune d'Oirschot*, welke functie hij bleef uitoefenen tot juli 1824. Op 23 juni 1845 overleed Jan Teurlinx in de leeftijd van 81 jaar.

Cornelis bleef met zijn jongste zuster het ouderlijk huis aan de Rijksluisstraat 4 bewonen en zetten het werk van hun vader voort. Zij hadden er een drukkerij, een kaarsenmakerij en een winkel en leverde veel aan scholen en aan de Gemeente. Augustinus, die op 25 september 1842 was gehuwd met Johanna Francisca Messing, hield zich vanaf die tijd zelfstandig bezig met het maken en het repareren van stoelen. In het patentregister uit de jaren 1843-1844 staat hij vermeld als stoelenmaker en draaier en later met een knecht. In het patentregister van 1844-1845 staat achter de naam van Augustinus:

Supplement van een knecht als stoeldraaier gepatenteerd.

In de registers van 1846 en 1847 was hij ook nog kramer van houtwaren.

In het jaar 1854 kwam Augustinus voor in de registers als houtdraaier beneden drie knechts, zevenmaker en als agent van verschillende verzekeringen, waaronder de brandverzekering.

In die periode woonde Augustinus met zijn gezin op de hoek van de Rijksluisstraat - Molenstraat en omstreeks 1859 of eerder verhuisden zij naar de Nieuwstraat om daar het beroep van houtdraaier en stoelenmaker uit te oefenen. Dat huis huurde hij van de heer van Baar, kerkmeester van de St. Pieterskerk te Oirschot.

Dat laatste blijkt uit de kerkrekeningen vanaf 1859, waarvan ingediende nota's aanwezig zijn van Augustinus met het verzoek om van het aan hem uit te betalen bedrag de huishuur in te houden.

In die tijd keerde Cornelis Jacobus Teurlinx, de neef van Augustinus, terug uit Amerika met de nodige gegevens en tekeningen van de Amerikaanse stoel.

Vanwege het feit, dat Augustinus de nodige ervaring had om stoelen te maken en de juiste gereedschappen had, gingen de neven weldra aan de slag en vervaardigden de eerste Amerikaanse stoelen in de werkplaats aan de Nieuwstraat en daarmee was de basis gelegd voor de verdere productie.

De samenwerking zou enige jaren duren totdat Cornelis Jacobus voor zichzelf begint en zich later gaat associëren met zijn zwager Hendrik Meijers. Wat de reden was om deze samenwerking te verbreken, is niet bekend.

Cornelis Jacobus betaalde in 1863 voor het eerst patentbelasting en zoals staat aangegeven:

Ambtshalve aangeslagen voor f. 0,77 - werkt alleen.

Vanaf 1863 of later moest die samenwerking met zijn zwager begonnen zijn en daarmee was de oprichting van de firma C.H. Teurlinx en Meijers een feit.

Het onderzoek, welke het hypotheekkantoor te Eindhoven verrichtte inzake de oprichtingsdatum van de firma, had geen resultaat.

Ondertussen ging Augustinus voort met het vervaardigen van Amerikaanse stoelen, die veel comfortabeler waren en vanwege de houten zitting steviger dan de oorspronkelijke Oirschotse stoel.

Hoewel Cornelis Jacobus diegene was geweest, die in Amerika de stoel had leren kennen en maken en deze uiteindelijk naar Oirschot bracht, moet wel worden aangekend, dat de eerste stoel bij zijn neef Augustinus in de werkplaats werd gemaakt en de productie daarvan als eerste van de grond kwam.

Niet voor niets vertelde Cornelis Gerardus, de jongste zoon van Augustinus aan zijn dochter Anna (van den Berg-Teurlinx), dat bij zijn vader en in samenwerking met Cornelis Jacobus de stoelen werden vervaardigd.

Helaas ontbreken de patentregisters van de jaren 1862 tot en met 1890 en is het niet mogelijk om een goed beeld te krijgen omtrent de stoelenindustrie uit die tijd. In de tweede helft van de negentiende eeuw vond er een uitbreiding plaats van de stoelennijverheid, er kwamen meer fabrieken en de mechanisatie deed zijn intrede. Nadat Cornelis Jacobus met zijn zwager Hendrik Meijers ging samenwerken en Augustinus verder ging met zijn zoons en/of knechts, was er op dat moment sprake van twee Amerikaanse stoelenmakerijen.

Na het overlijden van Augustinus op 20 december 1871 (hij was bijna 59 jaar) werd de zaak voortgezet onder leiding van zijn oudste zoon Antoon, voluit Antonius Laurentius Johannes geheten. Antoon was op dat moment 24 jaar oud en had nog gediend als zouaaf in het Pauselijke leger van 1868 tot 1870. Hij was op 6 januari 1870 naar Oirschot teruggekeerd.

Ofschoon Antoon het werk had overgenomen, was het zijn moeder, die de leiding had. De door hem ingediende nota's voor de kerk werden weliswaar door hem getekend, maar in naam van zijn moeder.

Amper 27 jaar oud overleed Antoon na een langdurig ziekbed op 28 augustus 1874. Tijdens het ziekbed van Antoon diende zijn moeder bij de burgemeester een rekwest in om haar jongere zoon Willem Antonie, die als militair bij het derde regiment infanterie was ingedeeld, uit dienst te laten komen. Hieronder volgt de volledige tekst uit het correspondentie register van de burgemeester die het verzoek vervolgens aan de Commissaris van de Koning richtte:

Aan de Commissaris des Konings.

In voldoening aan nevensgaande missive heb ik de eer UEd. te berigten dat bijgevoegd rekwest van J.E.Messing, weduwe van A.Teurlinx in allen deelen naar waarheid en wel bijzonder

a) dat de ziekte van haar oudste zoon Antonius volgens mondelinge verklaring heden door den Medicine Docter van Everdingen gedaan zodanig is verergerd dat hij volstrekt niet meer kan of mag werken.

b) dat haar zoon Willem Antonie op 8 Mei j.l. te Tilburg is afgeleverd en aldaar bij het 3e Regt infanterie, waarbij hij nog in dienst is en niet bescheidenheid als mijne meening mede te deelen dat alle termen bestaan om aan het verzoek der rekwestant te voldoen.

Het resultaat was, dat Willem enige dagen verlof kreeg om thuis mede orde op zaken te stellen.

Volgens de administratieve gegevens van de St. Pieterskerk te Oirschot bedankt de weduwe A.Teurlinx op 24 juni 1875 voor het stoelen zetten in de kerk.

Woordelijk staat er:

Den 24 Juni 1875 heeft de We Aug.Teurlinx bedankt voor het stoelen zetten en in diens plaats heeft Frans van der Heijden het aangenomen niet de zorg van de stoelen zooveel mogelijk in orde te houden en dit voor de som van 1 gulden per week, dus f 52,- per jaar.

Dat werk heeft Augustinus vele jaren verricht en hij repareerde tevens de stoelen. Hoeveel personen er bij de weduwe Aug. Teurlinx in 1875 in dienst waren, is niet bekend. De gegevens daarover ontbreken.

Na het overlijden van Antoon in augustus 1874, nam zijn jongere broer, Frans geheten, de leiding over en ging verder met zijn broers Willem Antonie en Cornelis Gerardus onder supervisie van hun moeder. Als naaste medewerker was

ook aanwezig Frans Dekkers, die in 1873 bij hen was begonnen als schilder en later stoelenmaker.

Jaren later had er zich wederom een nieuwe werknemer gemeld en wel in de persoon van Petrus (Piet) van Leuven geboren te Oirschot op 5 november 1865. Hij leerde het vak van stoelenmaker en het is dus begrijpelijk, dat hij op zijn vroegst in 1877 is begonnen om te mogen werken vanwege zijn jeugdige leeftijd van 12 jaar.

Piet van Leuven begon in 1886 voor zichzelf en toen hij op 22 februari 1892 te Oirschot huwde met Maria van Hout, noemde hij zijn bedrijf voortaan stoelen-en meubelfabriek P. van Leuven - van Hout.

Dat bedrijf vierde in 1986 nog het 100-jarig bestaan.

In ieder geval werkten er minstens 5 personen in het stoelenbedrijf van wijlen Augustinus Teurlinx.

Gebroeders A. Teurlinx.

Voor het eerst dook de naam Gebroeders A.Teurlinx op ter gelegenheid van de in Breda gehouden Provinciale Tentoonstelling voor Nijverheid, landbouw en kunst. Deze tentoonstelling werd gehouden van juli tot en met augustus 1875. Op 13 juli 1875 werd aan de genoemde Gebroeders A.Teurlinx een eervolle vermelding verleend voor de door hen tentoongestelde producten.

Volgens catalogusnr. 187 van het programmaboekje betrof het Amerikaanse stoelen, te weten:

<i>a. rockingchair</i>	f	8,-
<i>b. leunstoel</i>		3,50
<i>c. 2 gewone stoelen</i>		1,40
<i>d. kinderstoeltje</i>		2,50

Alhoewel de naam in 1875 in de openbaarheid kwam door de tentoonstelling, dateerde het gebruik van die naam van na 20 december 1871, het overlijden van Augustinus Teurlinx.

Het bedrijf werd, zoals reeds gezegd door zijn zoons onder supervisie van hun moeder voortgezet.

De gezinssamenstelling volgens het bevolkingsregister uit de periode 1880-1890 (blad 148, huisnr. 137 (Nieuwstraat 52) ziet er uit als volgt:

Messing Johanna Francisca Hoofd overleden 17-11-1888

Teurlinx Catharina Francisca dochter ongetrouwd

" Franciscus Josephus zoon stoelenfabrikant
overleden 19-07-1885

Willem Antonie zoon stoelenfabrikant

Cornelis Gerardus zoon

In 1879 namen de Gebroeders A. Teurlinx wederom deel aan de tentoonstelling van de Nederlandsche en Koloniale Nijverheid te Arnhem, welke gehouden werd van april tot november 1879.

Voor de eerste maal nam ook de firma C.H.Teurlinx en Meijers deel aan de ten-

toonstelling. Beide firma's waren ingedeeld in groep II - Huisraad en Meubelen onder hoofd "Diploma's 3e graad."

Catalogus nr. 110 - C.H. Teurlinx en Meijers

<i>1 wijnstoel</i>	<i>f. 10,50</i>
<i>1 ziekenstoel</i>	<i>f. 11,-</i>
<i>1 kantoordraaistoel</i>	<i>" 10,50</i>
<i>1 armstoel</i>	<i>" 6,50</i>
<i>1 armstoel</i>	<i>" 3,50</i>
<i>1 stoel</i>	<i>" 1,55</i>
<i>1 stoel</i>	<i>" 2,50</i>
<i>1 gebogen stoel</i>	<i>" 2,50</i>
<i>1 zwart gebogen stoel</i>	
<i>1 werkstoeltje met ronde zitting</i>	<i>" 1,25</i>

Catalogusnr. 111 - Gebroeders A. Teurlinx

<i>6 tuinstoelen met fauteuil</i>	<i>f. 12,60</i>
<i>6 kamerstoelen</i>	<i>" 18,25</i>
<i>1 rockingchair nr. 1</i>	
<i>1 rockingchair tir. 2</i>	

De belangstelling voor de producten van de Gebroeders A. Teurlinx trok grote aandacht, zodat de commissie van de tentoonstelling besloot om 6 tuinstoelen te kopen voor de te houden verloting.

In dat zelfde jaar op 20 februari hadden de Gebroeders aan de gemeente Hoogeloon 6 stoelen en een zetel geleverd voor de prijs van f. 12,60.

Hieruit blijkt, dat er toch goede kwaliteit werd geleverd ondanks het kleine assortiment, welke zij later in dat jaar gingen tentoonstellen in Arnhem tezamen met de firma C.H. Teurlinx en Meijers, die veel meer hadden te bieden, zoals blijkt uit de catalogus.

Op 19 juli 1885 overleed Frans aan de gevolgen van tyfus. Hij leidde de firma sinds 1874 namens zijn moeder. Hij was niet alleen een bekwaam vakman, maar had ook goede muzikale kwaliteiten en was lid van de Oirschotse harmonie "Arti et Amicitiae".

Na zijn overlijden moest de moeder van Frans een keuze maken voor de opvolging in de stoelenfabriek en om die te garanderen, besloot zij om haar jongste zoon Cornelis Gerardus te vragen de leiding op zich te nemen. Op dat moment woonde de familie nog in de Nieuwstraat en bestond het gezin uit vier personen, te weten: Johanna Francisca Messing, weduwe van Augustinus Teurlinx, de zoons Willem Antonie en Cornelis Gerardus en de dochter Catharina Francisca. Traditiegetrouw zette Cornelis de stoelenfabriek voort onder de naam van "Gebr. Teurlinx".

Kennelijk waren er ook weleens moeilijkheden rond de orders, die geplaatst werden of binnen kwamen. Het kwam nog al eens voor, dat er een bestelling werd gedaan en wel schriftelijk, die niet op de juiste plaats terecht kwam. Het bleek, dat men het met de adressering niet zo nauw nam en volstond met de adressering als Teurlinx - Oirschot. "

Nu waren er op dat moment twee firma's van dezelfde naam en wel de firma C.H. Teurlinx en Meijers en de firma Gebroeders Teurlinx, beiden te Oirschot. Hiertoe had de firma Gebroeders Teurlinx op 29 juli 1885 een verzoek ingediend bij het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid, afdeling Posterijen om brieven met als adres 'Teurlinx Oirschot' af te geven aan de Gebroeders Teurlinx om hen te laten beoordelen of de brief voor hen of voor de firma C.H. Teurlinx en Meijers bestemd was.

Het antwoord van het Ministerie van 6 augustus 1885 - nr. 53 luidde woordelijk als volgt:

Gelet op het verzoek van de Gebroeders Teurlinx, stoelenfabrikanten te Oirschot, d.d. 29 juli j.l. om de brieven geadresseerd aan den heer Teurlinx aan hen te doen uitreiken en niet, zoals thans geschiedt die uitreiking te doen plaats hebben in tegenwoordigheid en met medewerking van mede te Oorschot gevestigde firma Teurlinx en Meijers. Heeft goedgevonden de adressanten te kennen te geven, dat de brieven welke als adres alleen de geslachtsnaam Teurlinx zonder vermelding van voornamen of voorletters dragen even goed voor de firma Teurlinx-Meijers als voor adressanten kunnen bestemd zijn van eerstgenoemde firma zou worden te kort gedaan, indien de uitreiking zonder hare goedkeuring of medewerking aan adressanten plaats had, om welke redenen aan het verzoek niet kan worden voldaan.

Het is natuurlijk aan beide firmanten om alert te zijn op de juiste adressering en het valt nadien op, dat de firma C.H. Teurlinx en Meijers diverse malen in nota's en annonces attendeert op de juiste adressering.

Zoals gezegd zette Cornelis Gerardus in 1885 de firma voort en leverde zelfs in 1886 zes stoelen voor de secretarie van de gemeente Oirschot en voor ontvangst van het bedrag ondertekende hij met "Pro firma - C. Teurlinx". Cornelis had het bedrijf zelfstandig in handen.

Na het overlijden van zijn moeder Johanna Francisca Messing op 17 november 1888 waren Cornelis, die nog ongehuwd was, en zijn zuster Catharina de enigen, die het huis aan de Nieuwstraat bewoonden. Willem Antonie was op 20 mei van dat jaar gehuwd met Adriana Maria Vlemmix. Hij was ook stoelenmaker en als zodanig in het bedrijf werkzaam.

Vanwege zijn goede relatie met zijn neef Frans Messing kwam Cornelis Gerardus menigmaal in Eindhoven of Gestel en maakte hij bij een der gelegenheden kennis met de in Gestel woonachtige Maria Josephina Geelen, met wie hij op 9 mei 1892

in Gestel huwde. Uit dit huwelijk werden acht kinderen geboren. Het jonge paar betrok het ouderlijk huis in de Nieuwstraat, alwaar vier kinderen werden geboren.

Na een paar jaar nam Cornelis het besluit om te gaan bouwen en diende op 13 december 1895 een verzoek in bij Burgemeester en Wethouders van Oirschot om te mogen bouwen op een perceel grond, kadastraal bekend sectie F, nummer 2727; dat is in de tegenwoordige Kanaalstraat. In die tijd was het veel eenvoudiger om een huis te bouwen dan tegenwoordig het geval is. Immers de regeling met betrekking tot het bouwen was alleen vastgelegd in een algemene politieverordening, pas in 1901 kwam er een woningwet.

Betreffende die aanvraag volgen enige citaten uit de notulen van B. en W. van Oirschot van 13 december 1895:

Artikel 5

Ingevolge artikel 91 der Algemene Politieverordening is door Cornelis Teurlincx, stoelenfabrikant, alhier aangifte gedaan ter secretarie van zijn voornemen om te bouwen op het perceel Sectie F nummer 2727.

De voorzitter zegt, dat het op den duur onhoudbaar is, dat de Raad zelve en wel ingevolge de verordening binnen acht dagen de richtingslijn vaststelt, hij zal dan ook in de eerstkomende vergadering den Raad voorstellen te dier zake eene commissie te benoemen.

En uit de vergadering van 20 december 1895:

Het College van Burgemeester en Wethouders vormende met den heer J. van Baar, raadslid, de commissie op het bouwen, besluit na in loco gedaan onderzoek den Raad voor te stellen de richtingslijn voor het te bouwen huis en fabriek door C. Teurlincx, stoelenfabrikant alhier op het perceel Sectie F nummer 2727 te bepalen in dezelfde richting en op dezelfde afstand van de straat als van het daarnaast gelegen huis, kadastraal Sectie F nummer 2745, toebehorend aan Anton Philippart.

In de Raadsvergadering, gehouden op 12 februari 1896 wordt vastgesteld:

Artikel 6

Op voorstel der bouwcommissie wordt de richtingslijn van het te bouwen huis onder deze Gemeente, kadastraal Sectie F nummer 2727, toebehorende aan C. Teurlincx, vastgesteld in dezelfde richting als het huis, kadastraal Sectie F nummer 2725, toebehorende aan Antoon Philippart.

Cornelis kon met de bouw van een nieuw huis en fabriek beginnen, waarover zijn vrouw Maria Josephina in een brief aan haar ouders melding maakte. Einde van

het jaar 1896 verhuisde de familie na ongeveer 37 jaar in de Nieuwstraat te hebben gewoond naar hun nieuwe onderkomen en kon het stoelenmaken in de nieuwe werkplaats met volle energie worden voortgezet.

Op 14 april 1898 vond er voor de stoelenfabriek en voor Francis Dekkers in het bijzonder, een heuglijk feit plaats. Op die dag herdacht Francis de dag, dat hij voor 25 jaar in dienst trad bij de Gebroeders Teurlincx.

De Meijerijsche Courant van Zaterdag 16 april berichtte daarover het volgende:

Oirschot, 14 April. Heden herdenkt de bekwame brave Francis Dekker feestelijk den dag, waarop hij voor 25 jaar in dienst trad der firma Gebr. Teurlincx, fabrikanten van Amerikaanse stoelen. Hij ontving van zijn patroons een prachtig zilveren remontoir te geschenke.

In de Peel-en Kempenbode van Zaterdag 16 April 1898 was het volgende te lezen:

Oirschot, Donderdag 14 April vierde men bij de firma Gebroeders Teurlincx een genoegelijk feest. Een der werklieden E. Dekkers was daar 25 jaar achtereen werkzaam geweest en nu meende de patroon deze gelegenheid niet onopgemerkt te mogen laten voorbijgaan. Den jubilaris werd een prachtig zilveren horlogie met dito ketting aangeboden en al het overige werkvolk was dien dag vrij met behoud van tractement en bovendien den geheelen dag bij den patroon thuis, waar zij allen, ook de echtgenoot van den jubilaris niet te vergeten gastvrij werden onthaald en den dag recht aangenaam en gezellig doorbrachten. Zulke feestjes dragen er zonder twijfel veel toe bij om steeds een goede verstandhouding tusschen patroon en werkmans doen heerschen.

Hieruit mag de conclusie worden getrokken, dat Francis Dekkers in april 1873 in dienst is getreden bij de Gebroeders Teurlincx als stoelenmaker. Dit jubileum toont eens te meer aan, dat de firma niet van het jaar 1904 is, zoals op de tentoonstelling in 1976 ter gelegenheid van de archiefdag te Oirschot gehouden, werd gesuggereerd, maar van vroegere datum.

Francis Dekkers was geboren te Oirschot op 12 januari 1843 en was gehuwd met Maria Agnes van Iersel.

(wordt vervolgd)